

Research Paper

The Government's Civil Responsibility for Compensating the Victims of Violent Crimes in Iranian Law and International Documents and Explaining Its Geopolitical Dimensions

Ebad Shahmoradi ¹, Mehdi Zolfaghari ^{*2}, Ahmadreza Behniafar ³

1. PhD student in criminal law and criminology, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran
2. Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran
3. Associate Professor, Department of Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 648-684

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Civil Responsibility, Government, Compensation, Iranian Law, International Documents.*

Abstract

The most important discussion in civil laws in the field of nuclear accidents; The subject of civil responsibility is in the civil rules of governments. The term civil liability in legal language represents a set of rules that oblige the causer of damage to compensate the injured party. One of the important issues of international law in the contemporary era is the international responsibility of the government; Because this issue has a close relationship with other areas of international law, especially the issue of international peace and security. Therefore, the precise explanation of the government's international responsibility and being bound to it leads to the development of the guarantee of the implementation of international law. The international responsibility of the government has useful and valuable effects; The necessity of compensating the material and even spiritual damages of the injured is a clear example of such works. The development of this legal institution ensures the interests of small powers against big powers.

The main question is which force makes the government liable or possibly responsible for the damage suffered by the victim. What justification is there for the government to be responsible for compensating the damage caused by another area - the criminal? One of the most important means of promoting and improving the position and condition of the victims is the formulation of regional strategies that can be achieved through the common points of cultures and traditions of the countries of the same region. A prominent example of these strategies is the European Convention on Compensation for Victims of Violent Crimes, which was approved in the context of the efforts of the Council of Europe.

Citation: Shahmoradi, E., Zolfaghari, M., Behniafar, A. (2023). **The Government's Civil Responsibility for Compensating the Victims of Violent Crimes in Iranian Law and International Documents and Explaining Its Geopolitical Dimensions.** *Geography (Regional Planning)*, 13(51), 648-684

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.382956.4005

* **Corresponding author:** Mehdi Zolfaghari, **Email:** zolfaghari@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The first issue that is inevitable to address in the course of this research is to understand the concept of the state and then examine the issue of what its civil rules should be regarding nuclear accidents; In this topic, the analysis and conceptualization of the government will be presented. Public rights arise from the government and are applied to the government. The main factor and subject of public law is the government. But the government can never be considered the only agent and subject of public rights. Human life begins and ends within the framework of the state. In addition to being a complex concept, government is a daily reality that cannot be ignored. In any case, the government cannot be considered absolute good or absolute evil. Although, according to Leo Strauss, the society is created by our needs and the government by our evils. The former moves us forward by unifying our emotions in a positive way, and the latter makes us happier by controlling our vices in a negative way. The first is supportive and the second is punishing. The legal concept of the state means that its legal personality should be separated from the personality of the rulers. Combining the personality of the government with the personality of the ruler will not bring any result other than the sovereignty of the individual's will over the collective destiny. Therefore, in the world of law, the state exists like a person, but this state has been assigned different meanings in different fields and in a way we are faced with two concepts of the Westphalian and post-Westphalian state, which will be discussed further.

The main question is which force makes the government liable or possibly responsible for the damage suffered by the victim. What justification is there for the government to be responsible for compensating the damage caused by another area - the criminal? One of the most important means of promoting and improving the position and condition of the victims is the formulation of regional strategies that can be achieved through the common points of cultures and traditions of the countries of the same region. A prominent example of these strategies is the

European Convention on Compensation for Victims of Violent Crimes, which was approved in the context of the efforts of the Council of Europe.

Methodology

Based on library sources, this article tries to investigate the civil responsibility of the government for compensation of victims of violent crimes in Iranian law and international documents and to express its geopolitical dimensions. In this research, the definition of government and civil responsibility and its description in some legal systems are presented. Then, by looking at the civil responsibility of governments in terrorist crimes and fighting terrorism, the effects of civil responsibility of the government in terrorist acts have been investigated. And finally, by stating gross violations of human rights in African, European, and American systems, he has stated the actions of the United Nations regarding human rights.

Results and Conclusion

The results of the research show that classical international law provided most of the interests of governments, including large governments. In contemporary international law, in order to compensate the victims, the responsibility of the government has entered the field of international law and developed it. Compensation is one of the most important aspects of victim protection. Compensation for victims of terrorism can be done in different ways, the most common of which is compensation through government aid, as well as compensation through private insurance. In some countries, the scope of compensation from the government is limited to the compensation of victims who were harmed as a result of terrorist operations inside the territorial territory of that country, not outside the territorial territory. In the laws of some countries, a special budget line is provided for the compensation of these victims and to support the victims of terrorism in the trial stage of various aspects such as: understanding the rights of the victims of terrorism, granting the necessary facilities and guarantees to file a lawsuit, paying attention to the rights of the victims in the stage Proceedings, participating in the

support of the victims, prevention of re-victimization, creating a sense of security in the victims, actions that lead to healing. In Iranian law, dealing with terrorist crimes is the jurisdiction of the revolutionary courts. Regarding the jurisdiction of the Revolutionary Courts to deal with terrorist crimes, it is stated as follows: Confronting evildoers, if it is not one of the examples of crimes against internal and external security and war against corruption in the land, or armed action and assassination and destruction of institutions in order to confront the regime. It will not be the jurisdiction of the revolutionary courts.

Regarding the responsibility of governments for the actions of terrorist groups, there is no single practice and the performance of governments is more influenced by their political approach. Today's governments have changed the way of resorting to force. Considering the complexity of the new form of terrorism, serious steps have been taken at the international level to deal with terrorism. Therefore, governments must pay more attention to international law in order to comply with their obligations in dealing with terrorism. Today, the fight against terrorism in the form of international conventions has taken on a more serious trend, in which the United Nations can play an important role due to the extent and global hatred. Based on the findings of the research in relation to gross violation of human rights, common areas can be seen in the African Commission and Court of Human Rights, European judicial institutions and the inter-American system. Also, the procedure of the United Nations system for gross violations of human rights depends on the actions of the Security Council, the annual reporting system

regarding human rights, institutions affiliated with the United Nations, such as the Human Rights Council, the fact-finding committee, as well as the national peace and reconciliation committees.

Although the principle of state compensation covers many topics such as the governing principles, conditions, procedural rules, etc., and considering that this principle is apparently against the principle of personal responsibility, the main question is, what power does the government have against It shows the damage suffered by the obligee or sometimes the responsible person. What justification is there for the government to be responsible for compensating the damage that was caused by another area - the criminal? This becomes more clear especially considering the challenges facing this principle. It is obvious that government compensation for damages may lead to the following issues: the offender escapes from paying damages under the pretext of arrears; The victim's lack of seriousness in filing a lawsuit against the offender and requesting his prosecution; The diminution of the preventive role of the criminal's civil responsibility; The victim's lack of seriousness in self-defense; prevalence of self-mutilation and self-harm; A staggering cost has been imposed on the public budget and public funds, and the victims have been encouraged to exaggerate and magnify the criminal phenomenon. In addition, the victims of society are not limited to the victims, and if the government wants to compensate everyone, the public treasury will be depleted, and if it wants to pay attention only to the victims, isn't such a thing preferable?

References

1. Case of the Constitutional Tribunal (Camba Campos et al.) v. Ecuador, IACtHR Judgment, 28 August 2013.
2. Centre for Minority Rights Development v. Kenya, ACmHPR Decision, 2009
3. Democratic Republic of the Congo v. Uganda, ICJ Judgment, 19 December 2005, para. 207
4. Dr. Jo Goodey: Compensating Victims of Violent Crime in the European Union with a Special Focus on Victims of Terrorism; Crime Programme, United Nations, Vienna; Discussion paper; May 2003, p. 278.
5. Dunn, Peter; 2002 victim support in the UK - Victim support services in detail, 123 Rd international senior seminar visiting experts papers, 105.

6. El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, ECtHR Judgment, 13 December 2012.
7. Gassen, Raymond (1370), an introduction to criminology, translated by Mehdi Kenya, translator publisher, first. pp. 46-45.
8. George A. Bermann, Étienne Picard: Introduction to French law; Kluwer Law International, April 2008, p.108
9. Gina Leps and Filizola; Previous, p. 76
10. Greer, D: Compensating Crime Victims: A European Survey, Freiburg, 1996, p. 142.
11. Gurji, Ali Akbar, Fundamentals of Public Law, Tehran: Jangal Publications, second edition, 2019, p. 10 [In Persian].
12. Hans Jörg Albrecht & Michael Kilchling: Victims of Terrorism Policies: Should Victims of Terrorism be Treated Differently? European Journal of Criminal Policy, March 2007, p. 107.
13. http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_documents_en.htm?countrySession=2&
14. Jafari Langroudi, Mohammad Jafar, Legal Terminology, Tehran, Ganj Danesh, 2008, p. 642 [In Persian].
15. Katouzian, Nasser, non-contractual obligations, civil liability, Tehran, Tehran University Press, 8th edition, 2017, p. 34 [In Persian].
16. La Cantuta v. Peru, IACtHR iudgment, 29 November 2006, para. 156.
17. Leo Strauss and Christy Joseph, Criticism of New State Theories, translated by Ahmad Tedin, Tehran: Kavir Publications, first edition, 1373, p. 262
18. Main Rajjian, Mehrdad; Previous, p. 114.
19. Martine Remond- Gouilloud; Insurance, liability and compensation. Journal of Marine Policy, Volume 14, Issue 3, May 1990, pp. 236-242
20. Meshtaki, Bahram; Tarem Seri Massoud, The international responsibility of the government regarding Iraq's aggression against Iran (under the supervision of Jamshid Mumtaz), University of Tehran Faculty of Law and Political Science Publications, March 1, 2017, p. 120 [In Persian].
21. Moazzami, previous source, p. 533
22. Najafi, previous source, p. 122
23. Salehi Zahabi, Jamal, Almasi, Nejad Ali, (Guide), Law Governing Civil Liability, Tehran University Private Law Master's Thesis, p. 15 [In Persian].
24. The specific regime for the victims of road traffic accidents; British Institute of International and Comparative Law (BIICL), April, 2002.
25. THE the High-Level Fact- Finding Mission report to Beit Hanoun, 18 June 2007.
26. UNSC Resolution 2000 of 27 July 2011/ UNSC Resolution 2062 (2012).
27. Vincent Andrew, Theories of Government, translated by Hossein Bashirieh, Tehran: Ney Publishing, first edition, 1371, p. 17
28. W. Jason Fisher: Militant Terrorism In Europe: Are France & The United Kingdom Legally Prepared For The Challenge? Washington University Global Studies Law Review, Vol. 6: 255, 2007, p. 283.
29. World Organization against Torture v. Zaire, ACmHPR decision, 1996.
30. Zaki-Hossein Zeidan, Zaki (2004), Haq al-Majni al-Aliyyah in compensating for the harm of the soul, Alexandria, Dar al-Fikr al-Jaami, first edition, p. 192. [In Persian].

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای

دوره ۱۳، شماره ۵۱، پ ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۲۱۱۲

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

مسئولیت مدنی دولت در قبال جبران خسارت بزه دیدگان جرائم خشونت آمیز در حقوق ایران و

اسناد بین المللی و تبیین ابعاد ژئوپلیتیکی آن

عباد شاهمرادی - دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

مهدی ذوالفقاری* - استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران

احمد رضا بهنیا فر - دانشیار، گروه حقوق، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۶۴۸-۶۸۴ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید واژه‌های کلیدی: مسئولیت مدنی، دولت، جبران خسارت، حقوق ایران، اسناد بین المللی	مهم‌ترین بحث در قوانین مدنی که در بحث ما راجع به حوادث اتمی مصداق خواهد داشت موضوع مسئولیت مدنی در قواعد مدنی دولت‌ها است. اصطلاح مسئولیت مدنی در زبان حقوقی نمایانگر مجموعه قواعدی است که وارد کننده زیان را به جبران خسارت زیان دیده ملزم می سازند. یکی از موضوعات مهم و پراهمیت حقوق بین الملل در دوران معاصر مسئولیت بین المللی دولت است؛ زیرا که این موضوع رابطه نزدیکی با دیگر حوزه‌های حقوق بین الملل بویژه مبحث صلح و امنیت بین المللی دارد. بنابراین تبیین دقیق مسئولیت بین المللی دولت و ملزم بودن به آن، موجب توسعه ضمانت اجرای حقوق بین الملل است و بر مسئولیت بین المللی دولت اثری مفید و ارزشمند مترتب است؛ لزوم جبران خسارت مادی و حتی در مواردی معنوی از زیان دیده نمونه بارز چنین اثری است. توسعه این نهاد حقوقی سبب تضمین منافع قدرت‌های کوچک در مقابل قدرت‌های بزرگ است. سؤال اساسی این است که چه نیرویی دولت را در قبال خسارت بزه دیده موظف و یا احیاناً مسئول نشان می‌دهد. چه توجیهی وجود دارد که دولت مسئول جبران خسارتی باشد که از ناحیه دیگری - بزه‌کار - وارد شده است؟ یکی از مهمترین ابزارهای ارتقا و بهبود جایگاه و وضعیت بزه‌دیدگان، تدوین راهبردهای منطقه‌ای است که از رهگذر نقاط مشترک فرهنگ‌ها و سنت‌های کشورهای یک منطقه می‌توان به آن دست یافت. نمونه برجسته این راهبردها کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم های خشونت بار است که در بستر تلاش‌های شورای اروپا به تصویب رسید.

استناد: شاهمرادی، عباد؛ ذوالفقاری، مهدی؛ بهنیا فر، احمد رضا (۱۴۰۲). **مسئولیت مدنی دولت در قبال جبران خسارت بزه‌دیدگان**

جرائم خشونت آمیز در حقوق ایران و اسناد بین المللی و تبیین ابعاد ژئوپلیتیکی آن. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)،

۱۳ (۵۱)، صص: ۶۴۸-۶۸۴

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.382956.4005

* نویسنده مسئول: مهدی ذوالفقاری، پست الکترونیکی: zolfaghari@yahoo.com

مقدمه

اولین موضوعی که در مسیر این پژوهش پرداختن به آن اجتناب ناپذیر می‌باشد، شناخت مفهوم دولت و در ادامه آن بررسی این موضوع است که قواعد مدنی آن در قبال حوادث اتمی چه باید باشد؛ در این مبحث تحلیل و مفهوم شناسی دولت ارائه خواهد شد. حقوق عمومی از دولت برمی‌خیزد و بر دولت نیز اعمال می‌گردد. عامل و موضوع اصلی حقوق عمومی دولت است. اما دولت را هیچ گاه نمی‌توان تنها عامل و موضوع حقوق عمومی دانست. زندگی بشر در چارچوب دولت آغاز و پایان می‌یابد. دولت علاوه بر اینکه مفهومی پیچیده است، واقعیتی روزمره هست که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. به هر روی نمی‌توان دولت را خیر مطلق یا شر مطلق در نظر گرفت. هر چند که به گفته لئو اشتراوس جامعه را نیازهای ما و دولت را شرارت‌های ما به‌وجود می‌آورند. اولی از راه متحد ساختن عواطف ما به شیوه ای اثباتی موجب پیشبرد ما می‌شود و دومی با کنترل کردن شرارت‌های ما به روشی سلبی ما را خوشبخت‌تر می‌سازد. اولی حامی و دومی مجازات‌کننده است. مفهوم حقوقی دولت به آن معناست که باید شخصیت حقوقی وی را از شخصیت زمامداران جدا نمود. عجزین شدن شخصیت دولت با شخصیت زمامدار، نتیجه‌ای جز حاکمیت اراده‌ی فرد بر سرنوشت جمعی به بار نخواهد آورد. بنابراین در عالم حقوق، دولت همانند یک شخص وجود دارد، اما این دولت در عرصه‌های متفاوت زمانی معانی متفاوتی را به خود متصف دیده است و به نوعی ما با دو مفهوم از دولت وستفالیایی و پساستفالیایی مواجه هستیم که در ادامه خواهد آمد.

مفاهیم نظری

بررسی مفهوم دولت

اولین موضوعی که در مسیر این پژوهش پرداختن به آن اجتناب ناپذیر می‌باشد، شناخت مفهوم دولت و در ادامه آن بررسی این موضوع است که قواعد مدنی آن در قبال حوادث اتمی چه باید باشد؛ لذا در ادامه این مبحث به تحلیل و مفهوم شناسی دولت خواهیم پرداخت. حقوق عمومی از دولت برمی‌خیزد و بر دولت نیز اعمال می‌گردد. عامل و موضوع اصلی حقوق عمومی دولت است. اما دولت را هیچ گاه نمی‌توان تنها عامل و موضوع حقوق عمومی دانست (گرچی، ۱۳۸۹). زندگی بشر در چارچوب دولت آغاز و پایان می‌یابد. دولت علاوه بر اینکه مفهومی پیچیده است، واقعیتی روزمره هست که نمی‌توان آن را نادیده گرفت (وینسنت، ۱۳۷۱). به هر روی نمی‌توان دولت را خیر مطلق یا شر مطلق در نظر گرفت. هر چند که به گفته لئو اشتراوس (۱۳۷۳) جامعه را نیازهای ما و دولت را شرارت‌های ما به‌وجود می‌آورند. اولی از راه متحد ساختن عواطف ما به شیوه ای اثباتی موجب پیشبرد ما می‌شود و دومی با کنترل کردن شرارت‌های ما به روشی سلبی ما را خوشبخت‌تر می‌سازد. اولی حامی و دومی مجازات‌کننده است. مفهوم حقوقی دولت به آن معناست که باید شخصیت حقوقی وی را از شخصیت زمامداران جدا نمود. عجزین شدن شخصیت دولت با شخصیت زمامدار، نتیجه‌ای جز حاکمیت اراده‌ی فرد بر سرنوشت جمعی به بار نخواهد آورد. بنابراین در عالم حقوق، دولت همانند یک شخص وجود دارد، اما این دولت در عرصه‌های متفاوت زمانی معانی متفاوتی را به خود متصف دیده است و به نوعی ما با دو مفهوم از دولت وستفالیایی و پساستفالیایی مواجه هستیم که در ادامه خواهد آمد.

مسئولیت مدنی

مهم‌ترین بحث در قوانین مدنی که در بحث ما راجع به حوادث اتمی مصداق خواهد داشت موضوع مسئولیت مدنی در قواعد مدنی دولت‌ها است. برای همین در مبحث پیش‌رو به تحلیل مسئولیت مدنی خواهیم پرداخت.

مفهوم مسئولیت مدنی

اصطلاح مسئولیت مدنی در زبان حقوقی نمایانگر مجموعه قواعدی است که وارد کننده زیان را به جبران خسارت زیان دیده ملزم می سازند، از دیدگاه دیگر هرگاه که شخصی در برابر دیگری ناگزیر از جبران خسارت باشد، در برابر او مسئولیت مدنی دارد (کاتوزیان، ۱۳۸۷) در رابطه با تعریف مسئولیت باید گفت مسئولیت به معنای تعهد قانونی شخص بر رفع اثرات اضرائی است که به دیگری وارد کرده است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸). خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی باشد یا ناشی از فعالیت او باشد. تا کنون تعاریف متعددی از سوی اندیشمندان و نظریه پردازان رشته حقوق در رابطه با مفهوم مسئولیت مدنی ارائه گردیده است و قانونگذار در ایران در اشاره به مسئولیت مدنی آن را تحت عنوان: «در الزاماتی که بدون قرارداد حاصل می شود» مورد مطالعه بحث قرار داده است، به طور کلی اعتقاد بر این است که اگر چه بخشی از روابط اجتماعی به وسیله قراردادهای تنظیم و اداره می شوند، اما تمام وقایع آینده ضمن قرارداد نمی گنجد، بنابراین در مواردی که اتفاقی رخ می دهد و آن اتفاق موجب ضرر شخصی می شود که با وارد کننده ضرر رابطه قراردادی خاصی ندارد و زیان وارده نیز برای اجرای یک تعهد خاص قراردادی به وقوع نپیوسته بنابراین مسئولیت مدنی ایجاد شده است، و وارد آورنده زیان ملزم به جبران خسارت است، بنابراین و به طور کلی هرگاه شخصی در برابر دیگری ملزم به جبران خسارت وارد شده باشد، عرفاً در مقابل او مسئولیت دارد. بدین ترتیب معنی لغوی واژه ای مسئولیت نیز مفید همین معنا است، در جامعه نیز مسئول بودن و مسئولیت همین معنا را به ذهن می رسانند. عقل نیز حکم می نماید که شخص باید پاسخگوی برخی از اعمال خویش باشد و در هر مورد که بر اثر تقصیر یا بی مبالائی شخصی، ضرر و زبانی به دیگران وارد آید، عامل این ضرر و زیان مکلف به جبران خسارت باشد می گویند که برابری مسئولیت مدنی دارد و یا به عبارتی دیگر ضامن خسارت وارد شده می باشد و باید آن را جبران نماید (صالحی ذهابی و همکاران). به طور کلی مفهوم مسئولیت مدنی بامفاهیم دیگری مثل مسئولیت اخلاقی، کیفری، در ارتباط است، و در برخی موارد این مفاهیم با یکدیگر مشتبه می شوند.

مسئولیت در حقوق بین الملل

یکی از موضوعات مهم و پراهمیت حقوق بین الملل در دوران معاصر مسئولیت بین المللی دولت^۱ است؛ زیرا که این موضوع رابطه نزدیکی با دیگر حوزه های حقوق بین الملل بویژه مبحث صلح و امنیت بین المللی دارد. بنابراین تبیین دقیق مسئولیت بین المللی دولت و ملزم بودن به آن، موجب توسعه ضمانت اجرای حقوق بین الملل است و بر مسئولیت بین المللی دولت آثاری مفید و ارزشمند مترتب است؛ لزوم جبران خسارت مادی و حتی در مواردی معنوی از زیان دیده نمونه بارز چنین آثاری است. توسعه این نهاد حقوقی سبب تضمین منافع قدرتهای کوچک در مقابل قدرتهای بزرگ است.

ضرورت مسئولیت بین المللی دولت

نهاد مسئولیت، ساز و کار مهم و اساسی در عرصه حقوق و روابط بین الملل است دولت ها به عنوان تابعان نخستین و سنتی حقوق بین الملل از اختیارات وسیعی در مقابل همدیگر و سایر تابعان برخوردارند؛ حقوق بین الملل کلاسیک بیشتر منافع دولت ها از جمله دولت های بزرگ را تأمین می کرد. این مسئله موجب گردید که دولت های قدرتمند حقوق دولت های ضعیف و یا سایر اعضای جامعه بین المللی را نقض نمایند. دولت ها ممکن بود با نقض تعهدات بین المللی خودشان و یا از طریق ارتکاب اعمال خلاف حقوق بین الملل، موجب ایجاد خسارت شوند بدون اینکه مسئولیتی متوجه آنها گردد. این وضعیت حقوق بین الملل معاصر را بر آن داشت تا به منظور جبران خسارت از زیان دیدگان، مسئولیت دولت را وارد عرصه حقوق بین الملل نموده و آن را توسعه دهد (مستقیمی و همکاران، ۱۳۷۷). در واقع مسئولیت بین المللی دولت ها، ضرورتی برخاسته از این واقعیت است که دولت با ارتکاب اعمالی که از نظر بین المللی خلاف است و حتی امروزه از طریق عمل به وظایف بین المللی خویش موجب ورود خسارت می گردند، در ادامه مفهوم مسئولیت دولت را روشن نموده و چگونگی و چرایی انتساب مسئولیت به دولت را بررسی می کنیم.

1 State International Responsibility

جرایم خشونت آمیز

آمار جنایی بیانگر این است که اولاً زنان در مقایسه با مردان به مراتب کمتر مرتکب جرم می‌شوند. ثانیاً همان میزان جرم هم از خشونت و جدیت کمتری برخوردار است. ثالثاً جرایم زنان غالباً در زمره جرایمی است که مردان یا قادر به ارتکاب آن نیستند مثل همجنس‌بازی، بچه‌کشی و ... یا کمتر مرتکب آن‌ها می‌شوند (نجفی، منبع پیشین، ص ۱۲۲). از جهت کم بودن نرخ بزهکاری زنان به نظر می‌رسد که تعداد زیادی از جرایم زنان از نگاه فمینیست‌ها مخفی مانده است. «پولاک» معتقد است در آمارهای رسمی میزان ارتکاب جرم زنان کمتر از آنچه واقعیت دارد نشان داده می‌شود. زنان به اندازه مردان مرتکب جرم می‌شوند اما جرایم زنان اغلب گزارش نمی‌شود. هرچند برابری نرخ بزهکاری زنان و مردان توسط آمار و ارقام به شدت مورد تردید است. اما باید به دو نکته توجه داشت: اولاً بزهکاری سیاه یا پنهان در نزد زنان بسیار است. زنان همان اندازه که به جرایم خشن بی‌علاقه‌اند، به ارتکاب جرم در خفا علاقه دارند و بسیاری از جرایم مخفی آن‌ها نظیر جرایم جنسی یا سرقت از فروشگاه‌ها کشف نمی‌شود. ثانیاً برخورد سیستم عدالت کیفری با زنان متهم معمولاً با انعطاف صورت می‌گیرد. چنان که نمی‌توان ادعا نمود زن دارای تیپ مجرمانه نیست، زیرا فرصت ارتکاب جرم نمی‌یابد. محدودیت‌های خانوادگی، گرفتاری ناشی از تربیت بچه، همسرمداری، دوران حاملگی و محدودیت‌های دختران در روابط اجتماعی و نوعی پیشگیری وضعی در ارتکاب جرم زنان به حساب می‌آید. ثالثاً از حیث ماهیت جرم نیز زنان بیشتر به ارتکاب جرایمی نظیر بچه‌کشی، روسپی‌گری، سرقت از فروشگاه‌ها، معاونت در ارتکاب جرم و ... اقدام می‌کنند زیرا شیوع این جرایم وابسته به موقعیت مناسب ارتکاب جرم می‌باشد. بنابراین نوع و ماهیت جرایم ارتكابی زنان با مردان متفاوت نیست. بلکه کثرت انجام برخی از این جرایم توسط زنان به گونه‌ای است. که از حیث جرم‌شناسی از آن‌ها به عنوان جرایم زنان یاد می‌شود. همچنان که در جرایم زنان نیز خشونت یافت می‌شود. با این حال می‌توان بچه‌کشی، کودک‌آزاری و همسرکشی را در زمره جرایم خشن زنان به حساب آورد. همچنان که ساترلند و کرسی معتقدند: «اختلاف فاحش جرایم زنان و مردان ناشی از اختلاف موقعیت اجتماعی این دو جنس است. اما از وقتی که در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی مساوات بین زنان و مردان برقرار شد و زنان استقلال اقتصادی یافتند. میزان ارتکاب جرم زنان به میزان جرایم مردان نزدیک شد» (معظمی، منبع پیشین، ص ۵۳۳).

گرچه اصل جبران دولتی خسارت، مباحث متعددی را همچون اصول حاکم، شرایط، آیین دادرسی و ... در بردارد، اما بی‌گمان مهم‌ترین موضوع آن، مبانی آن است. با توجه به اینکه این اصل در ظاهر خلاف اصل شخصی بودن مسئولیت است، سؤال اساسی این است که چه نیرویی دولت را در قبال خسارت بزه دیده موظف و یا احیاناً مسئول نشان می‌دهد. چه توجیهی وجود دارد که دولت مسئول جبران خسارتی باشد که از ناحیه دیگری - بزهکار - وارد شده است؟ این امر به خصوص با توجه به چالش‌های فراروی این اصل بیشتر روشن می‌شود. بدیهی است جبران دولتی خسارت ممکن است به امور زیر بینجامد: فرار بزهکار از پرداخت خسارت به بهانه اعسار؛ جدیت نداشتن بزه دیده در اقامه دعوی علیه بزهکار و درخواست تعقیب وی؛ کمرنگ شدن نقش پیشگیرانه مسئولیت مدنی بزهکار؛ جدیت نداشتن بزه دیده در دفاع از خویش؛ رواج خودزنی و خود بزه‌دیدگی؛ تحمیل هزینه سرسام‌آور بر بودجه عمومی و بیت‌المال و تشویق بزه‌دیدگان به اغراق‌گویی و بزرگ‌نمایی پدیده مجرمانه صورت گرفته. علاوه بر این، خسارت‌دیدگان جامعه به بزه‌دیدگان منحصر نمی‌شوند و دولت در این میان اگر خواسته باشد به جبران خسارت همگان بپردازد، خزانه عمومی تهی می‌شود و اگر خواسته باشد تنها خسارت بزه‌دیدگان را مورد توجه قرار دهد، آیا چنین امری ترجیح بلامرغ نیست (دون پیتز، ۲۰۰۲).

با توجه به مباحث فوق لازم است اصل دولتی جبران خسارت بزه دیده از مبنا یا مبانی متقن و مستحکمی برخوردار باشد و به همین جهت است که پی‌جویی مبانی مطمئن برای حقوق بزه‌دیدگان به طور کلی و جبران خسارت به طور ویژه، از دغدغه‌های فکری برخی اندیشمندان بوده است (گسن ریموند، ۱۳۷۰).

تئوری‌های مختلفی به عنوان مبانی جبران دولتی خسارت مطرح شده است. برنارد ویلمو می‌نویسد: به طور کلی نظریه‌ها یا توجیهات زیربنایی بسیار مختلفی بحث شده است. به عنوان مثال: نظریه مسئولیت مطلق، نظریه قصور دولت، نظریه حمایت مساوی، نظریه بشردوستانه و نظریه تعهد اجتماعی. با وجود تعدد و تنوع مبانی مطرح شده، می‌توان گفت تمام مبانی مطرح شده بر دو قسم‌اند. پاره‌ای از مبانی سعی کرده‌اند دولت را در قبال خسارت بزه‌دیدگان مسئول بشناسند، همان گونه که بزهکار

مسئول جبران خسارت بزه دیده است. از این مبانی به «مبانی مسئولیت مدنی دولت» تعبیر می‌کنیم. در نتیجه خسارتی که دولت در این زمینه می‌پردازد، «حق» ایشان است و ایشان می‌توانند از دولت آن را مطالبه کنند. به عبارت دیگر ماهیت وظیفه دولت در قبال بزه دیده، «دین» و جبران خسارت، «حق» آنهاست. به همین جهت برخی حقوقدانان عرب‌زبان از این مبانی به «اعتبار التعویض حق» تعبیر کرده‌اند (زکی حسین زیدان، ۲۰۰۴).

در مقابل، پاره‌ای دیگر از مبانی، دولت را به هیچ وجه مسئول خسارت بزه دیده نمی‌داند، اما به خاطر وجود مصالح و فواید فراوانی که در این امر است، برای دولت تکلیفی را ایجاد می‌نماید. از این مبانی به «مبانی مسئولیت اجتماعی دولت» تعبیر می‌کنیم. به عبارت دیگر دولت وظیفه دارد به بزه‌دیدگان مساعده و کمک نماید، همانند سایر مساعدت‌ها و کمک‌هایی که به برخی آسیب‌دیدگان می‌کند، بدون اینکه بدهکار آنان باشد و آنان طلبکار دولت باشند.

مسئولیت مدنی دولت در جبران خسارت جرایم خشونت‌آمیز در برخی نظام‌های حقوقی

فرانسه

سیاست‌های تقنینی کشور فرانسه در زمینه جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم را می‌توان در پنج دوره قانونگذاری دسته‌بندی کرد: قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۱۹۷۷، کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم‌های خشونت بار در سال ۱۹۸۳، قانون جبران خسارت از قربانیان جرایم تروریستی در سال ۱۹۸۰ و قانون ۵ ژوئیه ۱۹۸۵ در خصوص بهبود وضعیت قربانیان حوادث رانندگی و تسریع روند پرداخت غرامت به قربانیان. در ادامه به بررسی موارد فوق می‌پردازیم.

قانون آیین دادرسی کیفری^۱

قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه طی مواد ۳-۷۰۶ الی ۱۵-۷۰۶ که در طول سال‌های ۱۹۷۷ تا ۲۰۰۰ به تصویب رسیده، به طور مفصل به موضوع پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرایم پرداخته است؛ به موجب این مواد که مستند رسمی جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم علیه اشخاص و اموال در فرانسه می‌باشد، شرایط شکلی و ماهوی جبران خسارت، نحوه پرداخت و منابع جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم را مورد اشاره قرار گرفته است. لازم به ذکر است که بند ۱ ماده ۱-۵۳ (مصوب ۱۵ ژوئن ۲۰۰۰) این قانون، به تکلیف افسران پلیس و ضابطین قضایی مبنی بر اطلاع‌رسانی به بزه‌دیدگان در خصوص حق آنان در جبران خسارت، اشاره کرده است. در ادامه، ابتدا اشاره‌ای به ماده ۱-۵۳ خواهیم داشت، سپس به بررسی ۳-۷۰۶ الی ۱۵-۷۰۶ قانون آئین دادرسی کیفری می‌پردازیم.

ماده ۱-۵۳ (مصوب ۱۵ ژوئن ۲۰۰۰، مندرج در روزنامه رسمی ۱۶ ژوئن ۲۰۰۰) افسران پلیس و ضابطین قضایی مکلفند با استفاده از هر وسیله ارتباطی ممکن، بزه‌دیدگان جرایم را از حقوق‌شان آگاه سازند، این حقوق عبارتند از:

- ۱- حق بدست آوردن جبران خسارت در قبال آسیب وارده؛
- ۲- اعمال حق اقامه دعوی خصوصی، در مواردی که دعوی عمومی توسط دادستان یا به واسطه اقرار صریح مرتکب نزد دادگاه صالح، یا با وصول شکایت رسمی از سوی بازپرس، به جریان افتاده؛
- ۳- در صورت تمایل، اعمال حق اقامه دعوی خصوصی با معاضدت یک وکیل به انتخاب خود آنها، یا یک نماینده منصوب توسط رئیس جمهور در دادگاه صالح به درخواست و به هزینه خود بزه‌دیدگان، مگر اینکه معسر بوده و مستحق دریافت معاضدت حقوقی یا تحت پوشش بیمه حمایت قانونی باشند؛
- ۴- حق برخورداری از معاضدت توسط یک خدمت مرتبط با یکی از مقامات محلی یا یک انجمن معتبر حمایت از بزه‌دیدگان؛
- ۵- در صورت لزوم، ارسال پرونده به کمیسیون جبران خسارت بزه‌دیدگان، که به موجب آن، جرم مشمول مقررات مواد ۳-۷۰۶ الی ۱۴-۷۰۶ می‌شود.

فصل چهاردهم (از قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه)

نحوه پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان

ماده ۳-۷۰۶

- ❖ (قانون ۳ ژانویه ۱۹۷۷، مندرج در روزنامه رسمی ۴ ژانویه ۱۹۷۷)
- ❖ (قانون ۸ ژوئیه ۱۹۸۳، مندرج در روزنامه رسمی ۹ ژوئیه ۱۹۸۳)
- ❖ (قانون ۳۰ دسامبر ۱۹۸۵، مندرج در روزنامه رسمی ۱۳ دسامبر ۱۹۸۵)
- ❖ (قانون ۶ ژوئیه ۱۹۹۰، مندرج در روزنامه رسمی ۱۱ ژوئیه ۱۹۹۰)
- ❖ (قانون ۱۶ دسامبر ۱۹۹۲، مندرج در روزنامه رسمی ۲۳ دسامبر ۱۹۹۲)
- ❖ (قانون ۲۳ دسامبر ۲۰۰۰، مندرج در روزنامه رسمی ۲۴ دسامبر ۲۰۰۰)
- ❖ (قانون ۹ مارس ۲۰۰۴، مندرج در روزنامه رسمی ۱۰ مارس ۲۰۰۰)

هرکس متحمل صدمه ناشی از یک عمل عمدی یا غیرعمدی شود که واجد عناصر مادی جرم باشد، در صورت حصول شرایط تکمیلی ذیل، می‌تواند جبران کامل خسارت ناشی از جرایم علیه اشخاص را بدست آورد:

۱. این جرایم، مشمول ماده ۵۳ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۲۰۰۱، ماده ۱-۱۲۶ قانون بیمه^۱، یا فصل اول قانون ۵ ژوئیه ۱۹۸۵ در خصوص بهبود وضعیت قربانیان حوادث رانندگی و تسریع روند پرداخت غرامت، نشوند. این جرایم شامل اعمالی که در جهت شکار یا از بین بردن حشرات موذی رخ داده‌اند، نمی‌شود.

۲- این اعمال:

- ❖ منجر به مرگ، سلب دائم یا کامل قدرت کار به مدت بیش از یک ماه شوند؛
- ❖ به موجب مواد ۲۲۲-۲۲ الی ۳۰-۲۲۲، ۱-۴-۲۲۵ الی ۵-۴-۲۵۵ الی ۲۷-۲۲۷ قانون جزا، تصریح و برای آنها مجازات پیش بینی شده باشد؛
- ❖ شخص آسیب‌دیده تبعه فرانسه باشد؛ یا اگر چنین نیست، اعمال مجرمانه در قلمرو ملی کشور فرانسه ارتکاب یافته و شخص آسیب دیده؛
- ❖ شهروند یکی از اعضای جامعه اقتصادی اروپا باشد؛
- ❖ یا طبق مقررات موافقت‌نامه‌ها و عهود بین‌المللی، در زمان وقوع جرم یا ارائه درخواست جبران خسارت، مقیم دائم جامعه اقتصادی اروپا باشد. اگر بزه‌دیده در وقوع جرم مقصر باشد، ممکن است جبران خسارت منتفی شود یا میزان آن کاهش پیدا کند.

ماده ۴-۷۰۶

جبران خسارت توسط کمیسیونی که در حوزه هریک از دادگاه‌های شهرستان تشکیل شده است، پرداخت می‌شود. این کمیسیون، دارای ماهیت یک دادگاه مدنی است که در دادگاه شهرستان ایفا نقش می‌کند. کمیسیون مرکب از دو قاضی دادگاه شهرستان و یک نفر شهروند فرانسوی و علاقمند به مسائل مربوط به حقوق مدنی و اجتماعی و مسائل بزه‌دیدگان است. ریاست کمیسیون را یکی از قضات بر عهده دارد. اعضای کمیسیون و نمایندگان آنها، توسط هیئتی مرکب از قضات دادگاه، برای یک دوره سه ساله منصوب می‌شوند. وظایف دادستان عمومی را دادستان حوزه قضایی یا یکی از نمایندگان وی انجام می‌دهد. مفاد این ماده، به موجب آئین‌نامه‌ای که شورای ایالتی^۲ تصویب می‌کند، اجرا خواهد شد.

ماده ۵-۷۰۶

در صورتی که درخواست جبران خسارت ظرف ۳ سال از تاریخ وقوع جرم به کمیسیون ارائه نشود، بایگانی می‌شود. در صورتی که تنها یک سال از زمان تصمیم دادگاه در مورد جنبه عمومی جرم یا در مورد دعوی خصوصی اقامه شده در دادگاه کیفری گذشته باشد، و در این مدت دادرسی کیفری مجدداً آغاز شود، مرور زمان مربوطه قطع می‌گردد. در صورتی که مرتکب جرایم موضوع مواد ۳-۷۰۶ و ۱۴-۷۰۶ محکوم به پرداخت خسارت شود، مرور زمان یکساله از زمان اخطار دادگاه مبنی بر اعمال ماده

۱. ماده ۱-۱۲۶ قانون بیمه مصوب ۶ ژوئیه ۱۹۹۰: «قربانیان حملات تروریستی ارتکابی در داخل قلمرو ملی فرانسه، و نیز اتباع فرانسوی که در خارج از مرزهای کشور قربانی چنین اعمالی شوند، باید طبق شرایط مقرر در مواد ۱-۴۲۲ الی ۳-۴۲۲، مورد پرداخت غرامت قرار گیرند. در موارد تقصیر قربانی، ممکن است پرداخت غرامت رد شود یا میزان آن کاهش داده شود»

۱۵- ۷۰۶ محاسبه می‌شود. با این حال، در صورتی که بزه‌دیده در وضعیتی نباشد که بتواند حق خود را ظرف محدودیت زمانی مقرر شده اعمال کند، یا در صورتی که آسیب وارده تشدید شود، یا در صورت وجود دلیل موجه دیگر، کمیسیون از بایگانی کردن درخواست خودداری می‌کند.

ماده ۱-۵- ۷۰۶

ادعای جبران خسارت به ضمیمه اسناد مثبت آن، بلافاصله توسط دفتر کمیسیون جبران خسارت، به صندوق حمایت از قربانیان اعمال تروریستی و سایر جرایم ارسال می‌گردد. این کمیسیون، مکلف است ظرف دو ماه از تاریخ دریافت درخواست، مبلغی به عنوان غرامت به بزه‌دیده پیشنهاد دهد. رد غرامت پیشنهادی صندوق، باید مستدل باشد. این الزام، همچنین شامل مواردی که آسیب وارده تشدید شده باشد نیز می‌شود. در صورتی که بزه‌دیده غرامت پیشنهادی را بپذیرد، صندوق، موافقتنامه را جهت تصویب نزد رئیس کمیسیون جبران خسارت ارسال می‌کند.

در صورتی که صندوق مستدلاً ادعای جبران خسارت را رد کند، یا در صورتی که بزه‌دیده با غرامت پیشنهادی به وی مخالفت کند، رسیدگی به پرونده توسط رئیس کمیسیون یا یک قاضی علی‌البدل به عمل می‌آید. مفاد این ماده، به موجب آئین نامه‌ای که شورای ایالتی تصویب می‌کند، اجرا خواهد شد.

ماده ۶-۷۰۶

کمیسیون یا رئیس آن می‌تواند هرگونه استماع اظهارات و تحقیقات مقتضی را انجام داده یا بر انجام آن نظارت کند، و این امر منافاتی با حفظ اسرار حرفه‌ای ندارد. به ویژه، می‌تواند آنها را مکلف کند که یک کپی از سابقه رسمی کیفری یا هر سند مربوط به سابقه کیفری که دارند، ارسال کنند، ولو اینکه این اسناد هنوز در دست بررسی باشد. آنها همچنین، می‌توانند درخواست کنند که:

۱- هر شخص یا اداره‌ای، اطلاعات حرفه‌ای، مالی و موقعیت مالی و اجتماعی اشخاص مسئول پاسخگویی به خسارت ناشی از جرم یا متقاضی جبران خسارت را اطلاع دهند؛

۲- هرگونه مؤسسه خدمات دولتی، نهاد عمومی، مؤسسه تأمین اجتماعی، مؤسسه انتفاعی یا شرکت بیمه مسئول جبران تمام یا بخشی از خسارت، اطلاعات مربوط به تعهدات احتمالی خود را اطلاع دهند. اطلاعات جمع‌آوری شده را نمی‌توان برای هیچ مقصودی غیر از بررسی درخواست جبران خسارت، مورد استفاده قرار داد و افشای این اطلاعات ممنوع است. رئیس کمیسیون می‌تواند در هر مرحله از رسیدگی، یک یا چند نوبت پرداخت موقت به بزه‌دیده اعطاء کند. تصمیم در خصوص اعطای پرداخت موقت، ظرف یک ماه از تاریخ درخواست به عمل می‌آید.

ماده ۷-۷۰۶

به محض شروع تعقیب کیفری، کمیسیون باید قبل از مشخص شدن نتیجه تعقیب کیفری، اتخاذ تصمیم کند. کمیسیون می‌تواند در اجرای قسمت آخر ماده ۳-۷۰۶، تا اتخاذ تصمیم نهایی دادگاه کیفری، اتخاذ تصمیم خود را متوقف کند. در تمام پرونده‌ها، کمیسیون باید در صورت تقاضای بزه‌دیده، اتخاذ تصمیم خود را متوقف کند. تحقیقات و اتخاذ تصمیم در شعب دادگاه به عمل می‌آید.

ماده ۸-۷۰۶

در صورتی که تصمیم دادگاه در مورد دعوی خصوصی که متضمن پرداخت غرامت است، غرامت بالاتری نسبت به آنچه توسط کمیسیون اعطا شده، اعطا کند، بزه‌دیده می‌تواند درخواست جبران خسارت مجدد نماید. وی باید درخواست خود را ظرف یک سال از تاریخ قطعی شدن حکم دادگاه در خصوص دعوی خصوصی، تقدیم کند.

ماده ۹-۷۰۶

کمیسیون در هنگام محاسبه مبلغ اعطایی به بزه‌دیده به عنوان غرامت آسیب، موارد ذیل را در نظر می‌گیرد:

- ❖ هرگونه کمک هزینه‌ای که از سوی سازمان‌ها، نهادها و سرویس‌های مدیریت نظام تأمین اجتماعی اجباری و نیز از سوی نهادهای مذکور در مواد ۹-۱۱۰۶، ۸-۱۲۳۴ و ۲۰-۱۲۳۴ قانون روستایی، پرداخت شده؛

- ❖ هرگونه کمک هزینه مذکور در بند ۲ ماده ۱ قانون ۷ ژانویه ۱۹۵۹ حاکم بر دعاوی غرامت مدنی علیه دولت و سایر نهادهای خاص عمومی؛
 - ❖ هر مبلغی که برای درمان پزشکی و هزینه‌های توان بخشی پرداخت شده؛
 - ❖ هرگونه حقوق و مزایای وابسته به حقوق اصلی که توسط کارفرما در طول دوره عدم فعالیت بواسطه حوادثی که ناشی از خسارت وارده بوده، توقیف شده و پرداخت نشده؛
 - ❖ هرگونه مستمری روزانه برای بیماری و منافع از دست رفته که از سوی انجمن‌های متقابل که توسط قانون نظام بیمه متقابل اداره می‌شوند، پرداخت شده است.
- کمیسیون همچنین، هر نوع غرامتی که از اشخاصی که مسئول اصلی آن خسارت هستند، دریافت شده یا قرار است دریافت شود، را نیز در نظر می‌گیرد.

ماده ۱۰-۷۰۶

در صورتی که پس از پرداخت غرامت، بزه‌دیده بر اساس همان خسارت، هر نوع کمک هزینه یا غرامت مذکور در ماده ۹-۷۰۶ را دریافت کند، صندوق می‌تواند از کمیسیونی که پرداخت غرامت را اعطا کرده بخواهد که دستور استرداد تمام یا بخشی از غرامت یا پرداخت موقت را صادر کند.

ماده ۱۱-۷۰۶

صندوق، در دریافت هر نوع غرامت یا پرداخت موقتی که پرداخته است از اشخاص مسئول خسارت ناشی از جرم، یا اشخاصی که به هر دلیل متعهد پرداخت تمام یا بخشی از غرامت هستند تا اندازه‌ای که مسئول اند، جانشین بزه‌دیده است. صندوق می‌تواند حق خود را از هر طریق مقتضی، از جمله ارائه دادخواست حقوقی به دادگاه کیفری و طرح آن حتی در مرحله تجدیدنظر، اعمال کند. در صورتی که صندوق با ارائه رسید ثبتی دادخواست تقدیم کند، می‌تواند بازپرداخت مبالغی که پرداخته است را درخواست کند.

به منظور اعمال مفاد این ماده و ماده ۹-۷۰۶ صندوق می‌تواند از دادستان حوزه قضایی درخواست کند که از اشخاص و ادارات بخواهد که اطلاعات حرفه‌ای، مالی و وضعیت مالی و موقعیت اجتماعی افراد مسئول خسارت را اطلاع دهند. دادستان حوزه قضایی نمی‌تواند به بهانه حفظ اسرار حرفه‌ای، با درخواست صندوق مخالفت کند. بنابراین، اطلاعات جمع‌آوری شده، نباید برای مقاصدی غیر از آنچه در این ماده آمده، مورد استفاده قرار گیرد. افشای این اطلاعات ممنوع است.

ماده ۱۲-۷۰۶

اگر بزه‌دیده یا ذی‌نفعان وی دادخواست حقوقی به دادگاه کیفری تقدیم کنند، یا اگر علیه اشخاص مسئول خسارت ناشی از جرم شکایت کنند، باید در هر مرحله از دادرسی اعلام کنند که آیا درخواستی مبنی بر جبران خسارت در راستای ماده ۴-۷۰۶ به کمیسیون داده‌اند و آیا کمیسیون غرامتی به ایشان پرداخته است یا نه. در صورت قصور از چنین اعلامی، هر ذینفعی می‌تواند ظرف دو سال از تاریخ صدور حکم قطعی، در خواست لغو حکم نسبت به جنبه حقوقی را از دادگاه بنماید.

ماده ۱۳-۷۰۶ لغو شده است

ماده ۱۴-۷۰۶

هرکس که بزه‌دیده سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اخاذی، یا تخریب اموال شود، و بر هیچ اساسی قادر به بدست آوردن جبران خسارت و غرامت مؤثر و کافی بابت خسارتش نباشد، و در نتیجه در وضعیت وخیم مالی یا روانی قرار گیرد، در صورتی که درآمدش کمتر از حداکثری باشد که قانون ۱۰ ژوئیه ۱۹۹۱ کمک‌های حقوقی به موجب ماده ۴ برای اعطای کمک حقوقی در نظر گرفته،^۱ باید طبق مواد ۳-۷۰۶ (بند ۳ و پاراگراف آخر) الی ۱۲-۷۰۶ این قانون، مورد جبران خسارت و پرداخت غرامت قرار گیرد.

حداکثر غرامت، سه برابر این میزان درآمد ماهیانه است.

۱. تقریباً ۷۰۰۰ فرانک در ماه و ۵۰۰ فرانک برای هر فرد تحت تکفل

مفاد این ماده، همچنین قابل اعمال در مورد اشخاص مذکور در ماده ۳-۷۰۶ است که بزه‌دیده جرایم علیه اشخاص شده‌اند و آنگونه که ماده مذکور مقرر داشته، امکان ادعای جبران کامل خسارت بابت خسارت وارده بر این اساس را ندارند به این خاطر که صدمه وارده باید موجب عدم توانایی کامل کار کردن در مدت کمتر از یک ماه شده است.

در صورتی که دادگاه، مرتکب جرایم موضوع مواد ۳-۷۰۶ الی ۱۴-۷۰۶ را محکوم به پرداخت خسارات مدعی خصوصی کند، مراتب را جهت ارجاع پرونده به کمیسیون برای جبران خسارت بزه‌دیدگان جرم، به مدعی خصوصی ابلاغ می‌کند. با توجه به مقرراتی که در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه در خصوص جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم آمده، می‌توان فرآیند کلی جبران خسارت در فرانسه را به شرح ذیل تبیین کرد:

منابع جبران خسارت

برای تضمین پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان صدمات جسمانی ناشی از اعمال مجرمانه و برآوردن سریع نیازها و احتیاجاتی که به طور مستقیم با خسارت وارد شده ارتباط دارند، به موجب قانون ۳ ژانویه ۱۹۷۱، کمیسیون جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم^۱ تأسیس شد. مقررات این قانون مرحله به مرحله طی قوانین ۲ فوریه ۱۹۸۱، ۸ ژوئیه ۱۹۸۳، ۶ ژوئیه ۱۹۹۰ و ۱۵ ژوئن سال ۲۰۰۰، تکمیل شد.

به موجب این قوانین، بزه‌دیدگان جرایم با توجه به طرح‌های موجود، به جبران کامل خسارت در مورد مجموعه‌ای از جرایم، دست رسی پیدا کردند. با توجه به این قوانین، لازم نیست درخواست جبران خسارت در طول جریان دادرسی کیفری ارائه شود، بلکه بزه‌دیده می‌تواند قبل از آغاز دادرسی، درخواست خود را بدهد. همچنین، نیازی نیست که مرتکب جرم شناخته شود.

در فرانسه دو طرح برای پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان وجود دارد:

۱- طرح پرداخت غرامت به قربانیان جرایم خشونت‌آمیز علیه اشخاص (از قبیل قتل، تجاوز و...): در این طرح، غرامت کامل قابل پرداخت است.

۲- طرح پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرایم علیه اشخاص که امکان کار کردن تا یک ماه را ندارند و نیز جرایم علیه اموال: در این طرح، میزان پرداخت غرامت بستگی به میزان خسارت مربوطه دارد.

غرامت مذکور که توسط کمیسیون جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم پرداخت می‌شود، از محل صندوق ضمانت قربانیان اعمال تروریستی و سایر جرایم^۲ تأدیه می‌گردد (برمن، ۲۰۰۸).

بنابراین، به طور کلی، به منظور جبران خسارت بزه‌دیدگان توسط کمیسیون جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم، دو صندوق ایجاد شده است که خسارت مذکور از محل این صندوقها پرداخت می‌شود:

❖ صندوق تضمین خسارات ناشی از اعمال تروریستی، در سال ۱۹۸۶

❖ صندوق ضمانت قربانیان اعمال تروریستی و سایر جرایم، در سال ۱۹۹۰

لازم به ذکر است که در سال ۲۰۰۴ در فرانسه، ۱۶۸۷۷ درخواست جبران خسارت توسط صندوق فوق مورد رسیدگی قرار گرفته و مزایای پرداخت شده، بالغ بر ۹/۵۴۱/۲۰۶۳۸ یورو بوده است.^۳

در سال ۲۰۰۰ نیز، دولت فرانسه جمعاً مبلغ ۱۴۷/۵۵۰/۰۰۰ یورو به جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم اختصاص داده است (گودی، ۲۰۰۳). این رقم، پس از انگلستان (۳۴۰/۹۲۶/۰۰۰)، بالاترین مبلغ اختصاص یافته به جبران دولتی خسارت در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا به شمار می‌آید. این امر، نشانگر توجه بالای این کشور به جبران خسارت بزه‌دیدگان است.

نکته دیگر اینکه، کمک اقتصادی به بزه‌دیدگان در فرانسه، بستگی به مبالغی دارد که چه از طرف برخی انجمنها جهت کمک به گروه‌های خاصی از بزه‌دیدگان، و چه به عنوان کمک اجتماعی در معنای عام به آنها اختصاص پیدا کرده است. لذا دولت در هنگام جبران خسارت، موارد فوق را لحاظ می‌کند (ماده ۹-۷۰۶).

مرجع ارائه درخواست جبران خسارت

1. Commission d'Indemnisation des Victimes d'Infractions (CIVI)

2. Fonds de garantie des victimes des actes de terrorisme et autres infractions (FGTI)

3. COMPENSATION TO CRIME VICTIMS FRANCE:

http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_documents_en.htm?countrySession=2&

مقام و مرجع مربوطه برای ارائه درخواست جبران خسارت از قرار ذیل است:

• مقام مسئول، نماینده دادستان در دادگاه شهرستان است؛

مراجع تصمیم گیرنده، کمیسیون‌های جبران خسارت بزه دیدگان در هر دادگاه شهرستان هستند.

درخواست کتبی جبران خسارت باید به کمیسیون جبران خسارت تسلیم شود. بزه دیده برای بهره مندی از جبران خسارت توسط دولت، باید درخواست خود را طی یک نامه سفارشی همراه با رسید دریافت آن برای رئیس کمیسیون جبران خسارت بزه دیدگان واقع در دادگاه شهرستان محل اقامت خود، ارسال نماید و کلیه مدارک و دلایل خود را بدان ضمیمه کند. این کمیسیون، متشکل از دو نفر قاضی و یک نفر شهروند فرانسوی علاقمند به مسایل بزه دیدگان است. کمیسیون مربوطه، کمیسینی است که:

• یا در محل اقامت بزه دیده قرار دارد؛

• یا در حوزه دادگاهی است که به جرم رسیدگی می کند.

نکته قابل توجه اینکه، گرچه درخواست جبران خسارت مربوط به دادرسی کیفری نیست و جبران خسارت مستقل از نظام کیفری است و کمیسیون مذکور صفت یک دادگاه مدنی را دارد (ژینا لیز و فیلیزولا؛ پیشین، ص ۷۶)، اما متونی که جبران دولتی خسارت را پیش‌بینی کرده‌اند و قواعد آن را تنظیم و تنسيق کرده‌اند، در مجموعه قانون آیین دادرسی کیفری درج شده‌اند.

منشاء و ماهیت خسارت وارد شده

متقاضی باید ثابت کند که خسارت در نتیجه اعمال مجرمانه - عمدی یا غیر عمدی - وارد شده - است. بنابراین، جبران خسارت شامل عواقب حاصل از اعمال مجرمانه عمدی، غیر عمدی و ناشی از بی احتیاطی و بی مبالاتی می‌شود، خواه هویت مجرم مشخص باشد، خواه نه. لازم به ذکر است که در برخی کشورها مانند انگلستان و پرتغال، جبران خسارت محدود به صدمات ناشی از اعمال مجرمانه عمدی یا با سبق تصمیم است که ذاتاً خشونت آمیز هستند؛ در حالی که در کشورهایی مانند فرانسه، سوئد و دانمارک، هر نوع جرمی که موجب صدمه جسمانی شود، مشمول جبران خسارت می‌شود (گریر، ۱۹۹۶). در واقع، در میان اعضای اتحادیه اروپا، ۶ کشور فرانسه، دانمارک، فنلاند، انگلستان، ایرلند و سوئد، همه انواع جرایم اعم از عمدی و غیر عمدی را مشمول طرح پرداخت غرامت قرار داده‌اند؛ مشروط بر اینکه جرم باعث ایجاد یک آسیب دائمی جسمانی یا روانی شدید شده باشد.^۱

در خصوص ماهیت خسارت وارده، دو وضعیت کاملاً متفاوت قابل تصور است:

• صدمات جسمانی شدید

در این حالت، بزه دیده می‌تواند جبران کامل خسارات وارده را بدست آورد اگر:

- جرم منجر به مرگ یا سلب دائم یا کامل قدرت کار به مدت یک ماه و یا بیشتر شود؛

- جرم ارتكابی، تجاوز به عنف، تجاوز جنسی، قاچاق انسان یا بهره‌کشی جنسی نسبت به یک طفل زیر ۱۵ سال باشد؛

نکته قابل توجه اینکه، در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا، فرانسه، دانمارک، فنلاند، لوکزامبورگ و سوئد، تنها کشورهایی هستند که پرداخت کامل غرامت را پیش‌بینی کرده‌اند (گودی، ۲۰۰۳: ۷۸).

• صدمات جسمانی ناچیز و خسارات مالی در نتیجه سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اخاذی یا تخریب اموال اگر بزه دیده متحمل صدمه جسمانی شود که متضمن عدم توانایی کامل کار کردن برای مدت کمتر از یک ماه باشد، یا در نتیجه یکی از جرایم فوق‌الذکر متحمل خسارت مادی شود، جبران خسارت تابع حداکثر مقادیر و اوضاع و احوال جانبی است.

شرایط جرایم خشونت بار از دیدگاه کنوانسیون

مهمترین شرایط جرایم خشونت‌بار از دیدگاه کنوانسیون، به شرح زیر است:

1. European Union makes it easier for crime victims to obtain compensation; Europe Union, Brussels, April 2009

۱. **عمدی بودن جرم خشونت بار:** به نظر می‌رسد منظور نویسندگان کنوانسیون از تعبیر به کار بردن ناروای نیروی بدنی به قصد آسیب زدن به دیگری (بزه‌دیده) بوده که به مفهوم «عمدی» خاصی در تعریف خشونت اشاره دارد (رایجیان اصلی، مهرداد؛ پیشین، ص ۱۰۸).

۲. **منجر شدن جرم خشونت بار عمدی به آسیب بدنی شدید یا آسیب به سلامتی:** البته چون در کنوانسیون از آسیب بدنی شدید نام برده شده، اگر جرم خشونت بار عمدی به مرگ بزه‌دیده بیانجامد، باز هم زیر پوشش کنوانسیون می‌گنجد.

شرایط پرداخت غرامت دولتی در کنوانسیون

۱. کنوانسیون؛ با تأکید بر «پرداخت غرامت دولتی» آن محدود کرده است. واژه «غرامت» اصولاً بر جبران مادی تأکید می‌کند. ولی از آنجا که این کنوانسیون از آسیب به سلامتی بزه‌دیدگان جرایم خشونت بار هم نام می‌برد، می‌توان گفت که به طور غیر مستقیم، به جبران معنوی نیز نظر داشته است. زیرا، سلامتی در بردارنده تمامیت جسمانی، روانی، ذهنی و عاطفی بزه‌دیده است. اما براساس این کنوانسیون، دولت‌ها به جبران خسارات مالی بزه‌دیدگان ملزم نشده‌اند (رایجیان اصلی، مهرداد؛ پیشین، ص ۱۱۴). نکته حائز اهمیت اینکه، به موجب ماده ۲ این کنوانسیون، دولت زمانی به بزه‌دیده غرامت می‌پردازد که جبران کامل خسارت از منابع دیگر ممکن نباشد. در نتیجه می‌توان گفته که پرداخت غرامت به موجب این کنوانسیون اروپایی، مبتنی بر اصل تکمیلی بودن است. یعنی در صورت فقدان منابع دیگر برای پرداخت غرامت، غرامت از سوی دولت پرداخت می‌شود.

۲. کنوانسیون، برای پرداخت غرامت، پیش‌بینی حداکثر و حداقلی را امکان‌پذیر می‌داند. زیرا، بودجه طرح‌های پرداخت غرامت دولتی اصولاً محدود است، و اگرچه همبستگی اجتماعی ایجاد می‌کند که دولت در امر ترمیم آثار بزه‌دیدگی مشارکت کند، اما اصل انصاف در کنار آن اقتضا می‌کند که این جبران، تا حد امکان صورت گیرد. بر این اساس، همانطور که ماده ۷ کنوانسیون نیز اشاره می‌کند، غرامت را می‌توان به دلیل وضعیت مالی درخواست کننده کاهش داد یا حتی از پرداخت آن خودداری کرد. علاوه بر شرایط فوق، یکی دیگر از شرایط مربوط به درخواست غرامت، زمان آن است. در این خصوص، ماده ۶ کنوانسیون مقرر می‌دارد: «در طرح پرداخت غرامت می‌توان مهلتی را که در آن غرامت باید پرداخت شود، تعیین کرد». باری، کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم‌های خشونت بار، از آنجا که تنها سند الزام‌آور منطقه‌ای در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان به شمار می‌رود، نه تنها بازتاب چشمگیری در سطح کشورهای اروپایی داشته، بلکه راه را برای رویکرد جهانی به بزه‌دیدگان هموار ساخت. کشور فرانسه نیز همانطور که پیشتر اشاره شد، با الهام از این کنوانسیون، گامهایی برای حمایت از بزه‌دیدگان برداشته است. قانونگذار فرانسه در همان سال تصویب کنوانسیون (یعنی ۱۹۸۳) با گسترش موارد پرداخت غرامت دولتی یا عمومی به بزه‌دیدگان، نظام جبران خسارت بزه‌دیدگان را دگرگون ساخت.

سیاست جنایی فرانسه در قبال جبران خسارت از قربانیان جرایم تروریستی

از آغاز دهه ۱۹۷۰، تروریسم، عمدتاً در قالب تروریسم ملی، جدایی طلب و سیاسی، کشورهای اروپایی را با چالش مواجه کرده است (آلبرت و کیلچلینگ، ۲۰۰۷).

کشور فرانسه در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ حملات تروریستی بسیاری را تجربه کرده و از این رهگذر، متحمل خسارات مالی و جانی فراوانی نیز شده است. به گزارش «انجمن حفاظتی پلیس کلرادو اسپرینگز»^۱ انفجارهای صورت گرفته در فروشگاه‌های در نزدیکی میدان الیزه در پاریس و یک عدد بمب کشف شده در بالای برج ایفل در سوم فوریه ۱۹۸۶، و انفجارهای صورت گرفته در ۴ و ۵ فوریه، ۱۷ و ۲۰ مارس، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۲، ۸، ۴ و ۱۷ سپتامبر همان سال، و نیز انفجار صورت گرفته در ایستگاه سانتی میشل سیستم منطقه‌ای حمل و نقل پاریس در ۲۵ ژوئیه ۱۹۹۵ که منجر به کشته شدن ۸ نفر و زخمی شدن ۸۶ نفر شد، به علاوه انفجارها و حملات تروریستی صورت گرفته در ۱۷ و ۲۶ آگوست، ۴، ۳ و ۷ سپتامبر و ۶ و ۱۷ اکتبر همان سال، از جمله موارد عمده تروریسم در این دو دهه در فرانسه می‌باشد.^۲

1. Colorado Springs Police Protective Association (CSPPA)

2. Ibid.

بر این اساس، از دهه ۱۹۸۰ به این طرف، حمایت از قربانیان به طور کلی و قربانیان اعمال تروریستی به طور خاص، در سیاست جنایی شورای اروپا و به تبع آن در سیاست جنایی کشور فرانسه توجه خاصی به خود جلب کرده است. این امر منجر به وضع قوانین حمایتی ویژه در مقابل فعالیت‌های مجرمانه تروریستی از یک سو و جبران خسارات مادی و معنوی ناشی از حوادث بزه دیدگی از سوی دیگر شده است. به گونه‌ای که می‌توان گفت سیاست‌های ملی در قالب قانونگذاری، شروع به اصلاحات گسترده در حوزه قوانین آیین دادرسی کیفری و طرح‌های حمایت از بزه‌دیده کرده است.

حمایت از قربانیان اعمال تروریستی در سیاست جنایی شورای اروپا

همانطور که پیشتر اشاره شد، شورای اروپا نخستین بار موضوع پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرایم از صندوق عمومی را از اوایل دهه هفتاد مورد بررسی قرار داد؛ این تلاشها، در نهایت منجر به ایجاد کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به قربانیان جرایم خشونت‌آمیز در ۱۹۸۳ شد. این کنوانسیون در سال ۱۹۸۸ لازم‌الاجرا شد. هدف اصلی این کنوانسیون، معرفی و توسعه طرح‌های پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان و ایجاد حداقل مقررات برای چنین طرح‌هایی است. شورای اروپا اخیراً پیشنویس دستورالعمل‌های حمایت از قربانیان اعمال تروریستی را تهیه کرده است.^۱ این پیشنویس، خسارات وارده به قربانیان اعمال تروریستی را سزاوار حمایت و همبستگی ملی و بین‌المللی دانسته و به دولت‌های عضو تأکید کرده است که اقدامات لازم را جهت حمایت از حقوق اساسی شهروندان در برابر خشونت‌های تروریستی، به عمل آورند. دستورالعمل‌های این پیشنویس، منعکس‌کننده استانداردهای کلی حمایت از بزه‌دیدگان با تأکید بر حمایت در زمینه دادرسی‌های کیفری، حفاظت از حریم خصوصی و جبران مناسب و مؤثر خسارت، می‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت، شورای اروپا و اتحادیه اروپا استانداردهای حامی حرکت به سمت رفتار بهتر با بزه‌دیدگان را توسعه داده اند.

حمایت از قربانیان اعمال تروریستی در سیاست جنایی تقنینی فرانسه

دولت فرانسه، توجه ویژه‌ای به جبران خسارت قربانیان جرایم تروریستی دارد؛ این کشور، پس از تجربه خشونت‌های تروریستی در دهه ۱۹۸۰، قوانین خاصی برای حمایت از قربانیان تروریسم وضع کرده است. برای مثال، می‌توان به قوانین ذیل اشاره کرد:

❖ قانون ۹ سپتامبر ۱۹۸۶

❖ قانون ۱۰ ژوئیه ۱۹۹۱

❖ قانون ۲۲ ژوئیه ۱۹۹۶

❖ قانون ۱۵ نوامبر ۲۰۰۱

❖ قانون ۱۸ مارس ۲۰۰۳

و نیز موادی از قانون جزا و قانون آیین دادرسی کیفری در ارتباط با تروریسم. قوانین ۱۹۸۶، ۱۹۹۱ و ۱۹۹۶ تا حد زیادی در واکنش به فعالیت‌های گروه‌های تروریستی بین‌المللی مربوط به روابط گذشته و حال حاضر فرانسه با شمال آفریقا، تصویب شد. در مقابل، قوانین ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳ در واکنش به حملات ۱۱ سپتامبر وضع شد و عمدتاً بر بهبود اقدامات پیشگیری از تروریسم متمرکز شده‌اند (فیشر، ۲۰۰۷).

ماده ۹ قانون مبارزه با تروریسم و سایر جرایم علیه امنیت ملی مصوب ۹ سپتامبر ۱۹۸۶ صندوقی را تحت عنوان صندوق تضمین خسارت‌های قربانیان جرایم تروریستی و سایر جرایم، ایجاد کرده که خسارت‌های جسمانی و مالی به قربانیان اعمال تروریستی، از این محل پرداخت می‌شود. طبق این قانون، هر فردی که در خاک فرانسه قربانی اعمال تروریستی واقع شود، صرف نظر از ملیت، تابعیت و وضعیت اقامت، از مزایای جبران خسارت بهره‌مند خواهد بود. همچنین، شهروندان فرانسوی که در خارج از مرزهای این کشور قربانی اعمال تروریستی شوند مشمول جبران خسارت قرار می‌گیرند.^۲ بین سال‌های ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۳، صندوق تضمین خسارت‌های قربانیان جرایم تروریستی و سایر جرایم، ۲۸۷۵ پرونده در ارتباط با بیش از ۴۳۴ حادثه تروریستی را مورد بررسی قرار داده است. مقررات این صندوق، از قانون بیمه و قانون آیین دادرسی کیفری تبعیت می‌کند.

۱. این پیشنویس، در تاریخ ۲ مارس ۲۰۰۵ توسط کمیته وزرای شورای اروپا در جلسه ۹۱۷ معاونان وزرا تصویب شد.

2. Ibid, p. 284.

فرانسه به همراه اسپانیا، تنها کشورهای عضو اتحادیه اروپا هستند که نهادهای مستقلی به رای حمایت از قربانیان اعمال تروریستی ایجاد کرده‌اند (آلبرت و کیلچلینگ، ۲۰۰۷). در این کشور، در سال ۱۹۹۷ یک صندوق دولتی برای قربانیان جرایم خشونت آمیز تأسیس شد. متعاقباً، صندوق‌های دولتی برای تأمین خسارات قربانیان بلایای طبیعی (۱۹۸۲)، تصادفات جاده‌ای (۱۹۸۵)، ایدز (۱۹۹۱) و اعمال تروریستی (۱۹۸۶) تأسیس شد. در سال ۱۹۹۰، طی یک قانون اصلاحی،^۱ دامنه شمول صندوق ۱۹۷۷ به طور قابل توجهی گسترش یافت. امروزه، صندوق دولتی جبران خسارت بزه‌دیدگان جرایم (CIVI) به طور کلی یکی از نوآوری‌های موفق بزه‌دیده محور نظام عدالت کیفری فرانسه تلقی می‌شود.

نظام خاص برای قربانیان تصادفات جاده ایدر فرانسه^۲ در قالب قانون بهبود وضعیت قربانیان حوادث رانندگی و تسریع روند پرداخت غرامت به قربانیان مصوب ۱۹۸۵

قبل از تصویب قانون خاص در این زمینه، نظام کلی قابل اعمال، قواعد عمومی مسئولیت بود که به موجب ماده ۲-۱۳۸ قانون مدنی فرانسه ارائه شده بود. مشکلات ناشی از این نظام مبتنی بر تقصیر، در بسیاری از مواردی که قربانی، دست آخر بدون هیچ گونه جبران خسارتی باقی می‌ماند، پیش از این قابل مشاهده بود. پس از آن، قانون خاصی، یعنی قانون ۵ ژوئیه ۱۹۸۵ در خصوص «بهبود وضعیت قربانیان حوادث رانندگی و تسریع روند پرداخت غرامت به قربانیان»^۳ برای پوشش مسئولیت ناشی از حوادث وسایل نقلیه موتوری وضع شد.

قانون فوق، برای جبران کاستی‌های موجود در زمینه مسئولیت مدنی در ماده ۱۳۸ قانون مدنی وضع شد. ویژگی این قانون این بود که قربانی را قادر می‌ساخت که به نحو احسن و سریع، به جبران خسارت دست پیدا کند. این قانون، نظامی مستقل از قانون مدنی برای مسئولیت ایجاد کرد که اصل جبران کامل خسارت را بنا نهاد. به موجب این قانون، در صورت احراز شرایطی، خسارت به طور کامل قابل پرداخت است؛ این شرایط عبارتند از:

- ❖ یک تصادف رانندگی به وقوع پیوسته باشد.
 - ❖ شاکی دچار آسیب دیدگی شده باشد.
 - ❖ وسیله نقلیه موتوری بیمه شده درگیر تصادف بوده باشد.
 - ❖ بین تصادف و آسیب دیدگی رابطه سببیت وجود داشته باشد.
- شخصی که مسئولیت تصادف منتسب به اوست، متصدی یا راننده وسیله نقلیه مربوطه بوده باشد.

بنابراین، می‌توان گفت قانون فوق، نظامی مبتنی بر مسئولیت مطلق (بدون تقصیر) برقرار کرده است، چرا که رفتار راننده یا متصدی وسیله نقلیه، اهمیتی در مسئولیت وی ندارد و به صرف تحقق شرایط فوق، قربانی حق دریافت خسارت دارد. نکته قابل ذکر اینکه، در این قانون، سلسله مراتب حقوق حمایت شده رعایت نمی‌شود. بنابراین، صدمات جسمی، خسارات مالی و نیز ضرر و زیان‌های اقتصادی، همگی به موجب این قانون قابل مطالبه می‌باشند.

از دیگر نقاط قوت این قانون آنگونه که در ماده ۶ آمده، شمول جبران خسارت نسبت به قربانیان غیرمستقیم است. یکی از اهداف عمده این قانون، محدود کردن دلایل در دسترس متهم و شرکت بیمه، برای کاهش مسئولیت یا تبرئه از آن است. در این راستا، ماده ۲ قانون، صراحتاً اعلام می‌کند که نه قوه قاهره^۴ و نه رفتار شخص ثالث، قابل استناد علیه قربانی نمی‌باشد. بنابراین، تنها عذر باقی مانده برای راننده و متصدی، تقصیر قربانی است؛ یعنی تنها در صورتی که قربانی مقصر باشد، راننده و متصدی وسیله نقلیه از مسئولیت مبرا خواهند بود. در همین راستا، ماده ۳ مقرر می‌دارد: «قربانیان، غیر از رانندگان و وسایل نقلیه زمینی، باید بابت خسارت ناشی از صدمه شخصی که به آنها وارد شده است، مورد جبران خسارت قرار گیرند و تقصیر خود آنها قابل استناد علیه آنها نیست، مگر در جایی که تقصیر غیر قابل توجیه^۵ آنها، تنها علت وقوع تصادف بوده باشد».

1. Ibid, p. 115.

2. The specific regime for the victims of road traffic accidents; British Institute of International and Comparative Law (BIICL), April, 2002.

3. tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation

4. force majeure

۵. دیوان کشور فرانسه، تعریف بسیار مضیقی از تقصیر غیر قابل توجیه ارائه داده است که شامل چهار عنصر «قصور ارادی، جاذبه استثنایی، فقدان دلیل معتبر و آگاهی از خطر» می‌باشد.

قابل ذکر است که این قانون، چارچوب نسبتاً پیچیده‌ای در خصوص مفهوم تقصیر ایجاد کرده است. ذیلاً به طور اختصار به این چارچوب اشاره می‌کنیم.

در خصوص قربانیان صدمات جسمی:

– علیه قربانیانی که خود راننده بوده‌اند، جهت کاهش یا انتفاء جبران خسارت، می‌توان به تقصیر استناد کرد.
– علیه قربانیانی که خود راننده نبوده‌اند، جوان (زیر ۱۶ سال)، پیر (بالای ۷۰ سال) یا محجور (بیش از ۸۰٪ فاقد اهلیت) تنها خودزنی ارادی (مانند خودکشی) جهت انتفاء کامل جبران خسارت، قابل استناد است.
– در خصوص سایر قربانیان غیر راننده، علاوه بر خودزنی ارادی، تقصیر غیر قابل توجیه، تا زمانی که تنها علت تامه تصادف باشد، جهت انتفاء کامل جبران خسارت، قابل استناد است.

در خصوص قربانیان خسارت مالی، بیمه‌گر مدعی علیه می‌تواند جهت کاهش یا انتفاء جبران خسارت، به تقصیر قربانی (که لازم نیست تقصیر غیر قابل توجیه باشد) به عنوان یک عذر معاف کننده (مواد ۴ و ۵) استناد کند.

در خصوص قربانیان غیر مستقیم، بیمه مدعی علیه می‌تواند به عذر موجود برای هر قربانی در گروه خود استناد کند (ماده ۶).

جبران خسارت از طریق «صندوق ضمانت بیمه اجباری خسارت»^۱

از آغاز قرن بیستم، تکامل مسئولیت مدنی عمیقاً در ارتباط با رشد بیمه مسئولیت مدنی بوده است. در ۲۷ فوریه ۱۹۵۸ در فرانسه قانونی وضع شد که بیمه مسئولیت مدنی وسایل نقلیه را اجباری کرد. متعاقباً، قانون ۵ ژوئیه ۱۹۸۵ در خصوص بهبود وضعیت قربانیان حوادث رانندگی، به عنوان متمم قانون مسئولیت مدنی و بیمه قرار گرفت. به عقیده برخی از حقوقدانان، بیمه اجباری، بهترین راه برای قربانیان جهت بدست آوردن جبران خسارت است (رموند، ۱۹۹۰). با این وجود، گاهی اوقات شخصی که مسئول خسارت است، ناشناخته باقی می‌ماند یا تحت پوشش بیمه نیست. بنابراین، راه حل نهایی، مداخله صندوق خاص ضمانت، بنام «صندوق بیمه خودروها»^۲ تأسیس شد. «قانون امنیت مالی»^۳ مصوب ۲۰۰۳، دامنه این صندوق را که امروزه به صندوق ضمانت بیمه اجباری خسارت (FGAO) معروف است، گسترش داده است.

این صندوق که به موجب ماده ۱-۴۲۱ قانون بیمه تأسیس شده، مخصوص حمایت از اشخاص بیمه شده، بیمه‌گران و اعضاء یا ذی‌نفعان قراردادهای بیمه در مقابل عواقب ناشی از ورشکستگی شرکت‌های معتبر بیمه در فرانسه، که بیمه‌گری آنها به موجب قانون یا نظام‌نامه، اجباری شده است،

می‌باشد. یکی از متمایزترین ویژگی‌های این صندوق، نقش تابعه (کمکی بودن) آن است. این ویژگی که به «اصل کمکی بودن»^۴ معروف است، به این معناست که:

۱. صندوق تنها زمانی دخالت می‌کند که بیمه‌ای برای جبران خسارت در کار نبوده یا کافی نباشد. بنابراین، قربانیان باید مدرکی دال بر این واقعیت که طرف مسئول خسارت قابل شناسایی نیست یا این شخص، تحت پوشش بیمه نبوده یا بیمه وی راهگشا نیست، ارائه دهند. آنها همچنین باید قادر به اثبات این امر باشند که خسارت ناشی از تصادف از مجرای دیگری قابل جبران نیست.

علاوه بر این، اصل کمکی بودن حکم می‌کند که صندوق را نتوان به صورت تضامنی مسئول دانست. رویه قضایی اخیر در کشور فرانسه، نمایانگر مشکلاتی است که قربانیان در مورد طرح دعاوی کیفری در جایی که یک راننده فاقد بیمه مسئول است، با آن مواجه‌اند.

۲- صندوق، می‌تواند اقامه دعوا کند، اما طبق اصل کمکی بودن، نمی‌توان علیه آن اقامه دعوا کرد.

این اصل، حکم می‌کند که کسی نتواند علیه صندوق اقامه دعوا کند. به خصوص، شخص ثالثی که درگیر تصادف رانندگی بوده، نمی‌تواند برای درخواست بازپرداخت خسارتی که وی علیرغم مسئول نبودن، مجبور به پرداخت آن شده است، به دادگاه شکایت کند.

1. Fonds de Garantie des Assurances Obligatoires de dommages (FGAO)

2. Fonds de garantie automobile

3. Loi de sécurité financière, 2003

4. Principe de subsidiarité

میزان جبران خسارت توسط صندوق

- در خصوص صدمه جسمی، سقف معینی وجود ندارد.
- در خصوص خسارات مالی:
 - ❖ حداقل ۳۰۰ یورو برای هر قربانی.
 - ❖ تا سقف ۴۶۰۰۰۰ یورو برای هر حادثه.
 - ❖ اشیاء قیمتی و گرانبها: جبران خسارت منتفی است.

آیین رسیدگی صندوق

نکته آخر در خصوص صندوق ضمانت بیمه اجباری خسارت، آیین رسیدگی صندوق به درخواست جبران خسارت است؛ ماده ۱۲-۴۲۱ قانون بیمه در این خصوص مقرر می‌دارد که قربانی باید ظرف ۳ سال از روز تصادف، درخواست خود را به صندوق تقدیم کند. اغلب این بیمه‌گر است که درخواست را تقدیم می‌کند. نکته قابل ذکر اینکه، قربانی می‌تواند مبلغ پیشنهادی از سوی بیمه‌گر را قبول کند یا آن را رد کند، که در صورت اخیر، میزان جبران خسارت را دادگاه تعیین می‌کند. با توجه به آنچه که گفته شد، می‌توان گفت که در خصوص جبران خسارت از بزه‌دیدگان جرایم، در میان کشورهای اروپایی، فرانسه به لحاظ وضع قوانین و مقررات خاص و پیش‌بینی ساز و کارهای قانونی لازم در این مورد، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ فرانسه جزء معدود کشورهایی است که نه تنها اصل جبران کامل خسارت را پذیرفته است، بلکه ضمن توسعه دامنه جبران خسارت به خسارات ناشی از جرایم علیه اموال، امکان بهره‌مندی بزه‌دیده از جبران خسارت در تمام مراحل بزه‌دیده‌داری و حتی قبل از آن را فراهم آورده است و از این حیث، یک نظام عدالت کیفری و کاملاً نمونه برپا کرده و به سمت افق‌های نوین عدالت ترمیمی گام برداشته است. نظامی که «محور با به رسمیت شناختن بزه‌کار و بزه‌دیده به عنوان صاحبان اصلی دعوای عمومی و استرداد این دعوی به صاحبان آن بواسطه تعیین جایگاه واقعی آنها در فرآیند دادرسی کیفری و ترمیم خسارات ناشی از جرم، سعی در مدیریت و سازماندهی مقابله با پدیده مجرمانه به نحو مطلوب کرده است؛ مدیریتی که در نهایت به پایان اختلافات و ایجاد صلح و سازش میان بزه‌دیده، بزه‌کار و جامعه مدنی، می‌انجامد. به طور خلاصه می‌توان گفت در این نظام حقوقی، حقوق بزه‌دیده به عنوان مدعی خصوصی و متضرر اصلی از جرم، در طول دادرسی کیفری به رسمیت شناخته شده، همواره به طور کامل مورد حمایت قرار گرفته است. این است موقعیت بزه‌دیده به عنوان جزئی از جامعه که می‌تواند به گونه‌ای مؤثر در برقراری دوباره نظم عمومی مختل شده بواسطه وقوع جرم، مشارکت جوید.

انگلستان

در نظام حقوقی انگلستان، به موجب طرح جبران صدمه‌های کیفری، «مرجع جبران صدمات کیفری» به عنوان مجری طرح پیش‌بینی شده است. این موضوع در پاراگراف ۲ از طرح مورد تأکید قرار گرفته است. مرجع مذکور متشکل از اعضای است که در طرح از آنها به عنوان «مأموران بررسی درخواستها»^۱ یاد شده است. این مأموران زیر نظر وزارت کشور کار رسیدگی به درخواست -های جبران دولتی خسارت، احراز شرایط شایستگی متقاضیان و تصمیم‌گیری در مورد میزان خسارت و مبلغ قابل پرداخت و صدور حکم به جبران دولتی خسارت را انجام می‌دهند.

در کنار این مرجع و در مرتبه‌ای بالاتر از آن هیأتی تحت عنوان هیأت استیناف وجود دارد که وظیفه آن رسیدگی به درخواست‌های استینافی نسبت به احکامی است که از طرف مرجع جبران صدمات کیفری صادر شده است. اعضای هیأت طرح مذکور به عنوان عضو ممیز (یا داور)^۲ خوانده می‌شوند. رئیس این هیأت به طور مستقیم از طرف وزیر کشور انتخاب می‌شود. وزیر کشور یکی از داوران را به عنوان رئیس منصوب خواهد کرد. مراحل مختلف جبران دولتی خسارت بزه‌دیدگان در حقوق انگلستان عبارتند از:

1 Claims Officers.

2 Adjudicator.

شرایط جرایم خشونت بار از دیدگاه کنوانسیون

مهمترین شرایط جرایم خشونت بار از دیدگاه کنوانسیون، به شرح زیر است:

۱. **عمدی بودن جرم خشونت بار:** به نظر می‌رسد منظور نویسندگان کنوانسیون از تعبیر به کار بردن ناروای نیروی بدنی به قصد آسیب زدن به دیگری (بزه‌دیده) بوده که به مفهوم «عمدی» خاصی در تعریف خشونت اشاره دارد (رایجیان اصلی، مهرداد؛ پیشین، ص ۱۰۸).

۲. **منجر شدن جرم خشونت بار عمدی به آسیب بدنی شدید یا آسیب به سلامتی:** البته چون در کنوانسیون از آسیب بدنی شدید نام برده شده، اگر جرم خشونت بار عمدی به مرگ بزه‌دیده بیانجامد، باز هم زیر پوشش کنوانسیون می‌گنجد.

شرایط پرداخت غرامت دولتی در کنوانسیون

۱. کنوانسیون؛ با تأکید بر «پرداخت غرامت دولتی» آن محدود کرده است. واژه «غرامت» اصولاً به جبران مادی تأکید می‌کند. ولی از آنجا که این کنوانسیون از آسیب به سلامتی بزه‌دیدگان جرایم خشونت بار هم نام می‌برد، می‌توان گفت که به طور غیر مستقیم، به جبران معنوی نیز نظر داشته است. زیرا، سلامتی در بردارنده تمامیت جسمانی، روانی، ذهنی و عاطفی بزه‌دیده است. اما براساس این کنوانسیون، دولت‌ها به جبران خسارات مالی بزه‌دیدگان ملزم نشده‌اند (رایجیان اصلی، مهرداد؛ پیشین، ص ۱۱۴).

نکته حائز اهمیت اینکه، به موجب ماده ۲ این کنوانسیون، دولت زمانی به بزه‌دیده غرامت می‌پردازد که جبران کامل خسارت از منابع دیگر ممکن نباشد. در نتیجه می‌توان گفته که پرداخت غرامت به موجب این کنوانسیون اروپایی، مبتنی بر اصل تکمیلی بودن است. یعنی در صورت فقدان منابع دیگر برای پرداخت غرامت، غرامت از سوی دولت پرداخت می‌شود.

۲. کنوانسیون، برای پرداخت غرامت، پیش‌بینی حداکثر و حداقلی را امکان‌پذیر می‌داند. زیرا، بودجه طرح‌های پرداخت غرامت دولتی اصولاً محدود است، و اگرچه همبستگی اجتماعی ایجاد می‌کند که دولت در امر ترمیم آثار بزه‌دیدگی مشارکت کند، اما اصل انصاف در کنار آن اقتضا می‌کند که این جبران، تا حد امکان صورت گیرد. بر این اساس، همانطور که ماده ۷ کنوانسیون نیز اشاره می‌کند، غرامت را می‌توان به دلیل وضعیت مالی درخواست کننده کاهش داد یا حتی از پرداخت آن خودداری کرد. علاوه بر شرایط فوق، یکی دیگر از شرایط مربوط به درخواست غرامت، زمان آن است. در این خصوص، ماده ۶ کنوانسیون مقرر می‌دارد:

«در طرح پرداخت غرامت می‌توان مهلتی را که در آن غرامت باید پرداخت شود، تعیین کرد». باری، کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم های خشونت بار، از آنجا که تنها سند الزام‌آور منطقه‌ای در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان به شمار می‌رود، نه تنها بازتاب چشمگیری در سطح کشورهای اروپایی داشته، بلکه راه را برای رویکرد جهانی به بزه‌دیدگان هموار ساخت. کشور فرانسه نیز همانطور که پیشتر اشاره شد، با الهام از این کنوانسیون، گامهایی برای حمایت از بزه‌دیدگان برداشته است. قانونگذار فرانسه در همان سال تصویب کنوانسیون (یعنی ۱۹۸۳) با گسترش موارد پرداخت غرامت دولتی یا عمومی به بزه‌دیدگان، نظام جبران خسارت بزه‌دیدگان را دگرگون ساخت.

مسئولیت مدنی دولت ها در جرایم تروریستی در مبارزه با تروریسم

حمایت از قربانیان اعمال تروریستی در سیاست جنایی شورای اروپا

همانطور که پیشتر اشاره شد، شورای اروپا نخستین بار موضوع پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرایم از صندوق عمومی را از اوایل دهه هفتاد مورد بررسی قرار داد؛ این تلاشها، در نهایت منجر به ایجاد کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به قربانیان جرایم خشونت‌آمیز در ۱۹۸۳ شد. این کنوانسیون در سال ۱۹۸۸ لازم‌الاجرا شد. هدف اصلی این کنوانسیون، معرفی و توسعه طرح‌های پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان و ایجاد حداقل مقررات برای چنین طرح‌هایی است.

شورای اروپا اخیراً پیشنهاد دستورالعمل‌های حمایت از قربانیان اعمال تروریستی را تهیه کرده است.^۱ این پیشنهاد، خسارات وارده به قربانیان اعمال تروریستی را سزاوار حمایت و همبستگی ملی و بین‌المللی دانسته و به دولت‌های عضو تأکید

۱. این پیشنهاد، در تاریخ ۲ مارس ۲۰۰۵ توسط کمیته وزرای شورای اروپا در جلسه ۹۱۷ معاونان وزرا تصویب شد.

کرده است که اقدامات لازم را جهت حمایت از حقوق اساسی شهروندان در برابر خشونت‌های تروریستی، به عمل آورند. دستورالعمل‌های این پیش نویس، منعکس کننده استانداردهای کلی حمایت از بزه‌دیدگان با تأکید بر حمایت در زمینه دادرسی‌های کیفری، حفاظت از حریم خصوصی و جبران مناسب و مؤثر خسارت، می‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت، شورای اروپا و اتحادیه اروپا استانداردهای حامی حرکت به سمت رفتار بهتر با بزه‌دیدگان را توسعه داده اند.

آثار مسئولیت مدنی دولت در قبال اقدامات تروریستی

جبران خسارت قربانیان تروریسم

جبران خسارت یکی از مهم ترین جنبه های حمایت از قربانیان به شمار می رود. جبران خسارت قربانیان تروریسم می تواند از طرق مختلفی صورت گیرد که رایج ترین آنها جبران خسارت از طریق کمکهای دولتی، و نیز جبران خسارت از طریق بیمه‌های خصوصی است.

محدوده سرزمینی جبران خسارت از سوی دولت

محدوده جبران خسارت از سوی دولت، در برخی کشورها محدود به جبران خسارت قربانیان است که در نتیجه عملیات تروریستی داخل قلمرو سرزمینی آن کشور، آسیب دیده باشند، نه خارج از قلمرو سرزمینی. برای نمونه، در حقوق آلمان، «قانون جبران خسارتها»، تنها شامل قربانیانی است که در داخل قلمرو سرزمینی آلمان از بابت وقوع جرم خشونت بار در این کشور، متحمل خسارت شده باشند؛ از این روی، شامل قربانیان حوادث تروریستی خارج از این کشور نخواهد شد. در حمله تروریستی سال ۲۰۰۲ در جزیره ای واقع در جنوب شرقی تونس که بیست شهروند آلمانی کشته و یا به شدت مجروح شدند دولت فدرال آلمان حمایت هایی را برای جبران خسارت قربانیان این حادثه و اعضای خانواده آنان به عمل آورد به رغم اینکه برای این کار الزام قانونی وجود نداشت (2004:warbnick28).

اما براساس قانون نهم ستامبر ۱۹۸۶ فرانسه، خسارت جسمانی ناشی از جرایم تروریستی که در خارج از فرانسه هم رخ داده باشد، قابل جبران است. (2006:cryer20).

جبران خسارت از طریق دولت در حقوق موضوعه ایران

در حقوق موضوعه بسیاری از کشورها نیز جبران خسارت دولتی، دست کم به عنوان آخرین و یا فوری ترین راه، پذیرفته شده است. در حقوق برخی کشورها ردیف بودجه خاصی برای جبران خسارت این قربانیان پیش بینی شده است. بر اساس قاعده فقهی «لا یبطل دم امرء مسلم» در حقوق ایران، در موارد متعددی که مسلمانی کشته شود و قاتل او مشخص نشود و یا به دلیلی قادر به پرداخت نباشد، دولت موظف است خسارت بزه دیده را جبران نموده و دیه او را بپردازند. در موارد متعددی از قانون مجازات اسلامی ایران، از این قاعده تبعیت شده است. قربانیان جرایم تروریستی نیز می توانند به حسب مورد، مشمول یکی از مواد قانونی مذکور در قانون مجازات اسلامی در این زمینه باشند.

اقدامات و حمایت های پزشکی

حمایت از قربانیان تروریسم در مهم ترین و سریع ترین شکل، باید به صورت حمایت های پزشکی و در گام بعدی درمان آسیب های روحی و روانی باشد. حمایت از قربانیان تروریسم در قالب اقدام های پزشکی از جهت فوریت بزه دیدگان حادثه از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

جنبه های حمایت از قربانیان تروریسم در مرحله دادرسی

حمایت از قربانیان تروریسم در مرحله دادرسی می تواند جنبه های مختلفی داشته باشد که به اختصار به آنها اشاره خواهیم داشت.

تفهم حقوق قربانیان تروریسم

امروزه به دلیل خاصیت بین المللی جرایم تروریست، حقوق قربانیان نیز در مواردی می تواند تابع قواعد و مقررات بین المللی باشد که خود موجب پیچیدگی این مقررات خواهد شد و در نتیجه قربانیان تروریسم از این مقررات بیگانه تر خواهند بود؛ از این رو، لازم است حقوق این دسته از قربانیان، به طور خاصی به آنان تفهیم شود. حتی در حقوق داخلی نیز به دلیل نامتعارف بودن جرایم تروریستی و نادر بودن این قبیل حوادث، قربانیان آن، نسبت به قوانین حاکم بر جرایم تروریستی و حقوق مسلم خود،

آگاهی چندانی ندارد. در بند الف از ماده 6 اعلامیه اصول بنیادی ملل در 29 نوامبر 1985، بر آگاهی دادن بزه دیدگان در خصوص حقوق آنان و روند رسیدگی و وضعیت پرونده، تأکید شده است.

اعطای تسهیلات و تضمین های لازم برای طرح دعوا:

از آنجا که ریسک جرایم تروریستی کاملاً غیر قابل پیش بینی است، قربانیان این جرایم نیز آمادگی و امکانات لازم را برای حمایت از حقوق خود از جمله متحمل شدن هزینه های کلان دادرسی ندارند؛ از این جهت، شایسته است به این دسته از قربانیان به صورت ویژه تسهیلات و امکانات لازم برای اقامه دعوا اعطا شود. از این رو، در بند ج از ماده 6 «اعلامیه اصول بنیادی عدالت برای بزه دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت» مصوب مجمع عمومی سازمان ملل در 29 نوامبر 1985، نسبت به « فراهم نمودن کمک مناسب به بزه دیدگان در سراسر فرآیند حقوقی»، تأکید شده است. از طرفی به دلایل امنیتی که از ویژگی های جرایم تروریستی است، قربانیان این جرایم و نیز شهود و مطلعان از این جرم نیز ممکن است در معرض خطر و تهدید جدی از سوی مرتکبان باشند که ضرورت دارد دولت تضمین های لازم را برای حمایت از این قربانیان و بازماندگان آنان به عمل آورد. در بند د از ماده 6 «اعلامیه بنیادی عدالت برای بزه دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت»، در خصوص به کار گیری تدابیری برای کاهش گرفتاری ها و مشکلات بزه دیدگان، حفاظت از زندگی خصوصی آنان هنگام ضرورت و تأمین آنان و خانواده های آنان و شهود مربوط به آنان، در مقابل تهدید و انتقام جویی، تصریح شده است. از سوی دیگر، لازم است برای ترمیم آسیب روحی و معنوی و نیز جبران خسارت مادی این دسته از قربانیان، در دادرسی این قبیل جرایم، تسریع بیشتری صورت گیرد.

توجه به حقوق بزه دیدگان در مرحله دادرسی

در مرحله دادرسی نیز حقوقی برای حمایت از قربانیان مقرر شده است.

در فصل سوم برنامه دوم توسعه قضایی، با عنوان هدفهای اختصاصی و عینی در فهرست یکی از بندهای این فصل، آماده است:

مشارکت در حمایت از بزه دیدگان.

ایجاد زمینه حمایت های قانونی از بزه دیدگان با رعایت شأن و کرامت انسانی آنان در همه در مرحله های دادرسی.

ایجاد مراکز حمایتی از بزه دیدگان با مشارکت بخش خصوصی، سازمان های غیر دولتی یا دولتی

افزایش دانش، مهارت و توانمندی سازمان های حمایتی از بزه دیدگان (نجومیان، 1384: 95)

سایر حمایت های دولتی

برای حمایت از قربانیان تروریسم حمایت های دیگری نیز می توان در نظر گرفت که به تناسب افراد بزه دیده ممکن است متفاوت باشد که مختصراً به آن اشاره خواهیم نمود.

پیشگیری از بزه دیدگی مجدد

علاوه بر جبران خسارت های مادی و روانی، لازم است تا نهادهای مسئول، گام هایی در جهت پیشگیری از بزه دیدگی مجدد قربانیان حوادث تروریستی بردارند. ماده 4 قطعنامه 40/34 مجمع عمومی سازمان ملل مصوب یازده دسامبر 1985 مربوط به « اعلامیه اصول بنیادی عدالت برای بزه دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت»، دولت ها را فراخوانده است تا سیاست های ویژه پیشگیری از جرم برای کاهش بزه دیدگی را به اجرا در آورند. همچنین در این ماده بر روی « فراهم نمودن و تقویت ابزارهای کشف، پیگرد و صدور حکم محکومیت برای بزه کاران» تأکید شده است. اعمال سیاست پیشگیری ویژه، بیش از هر جرمی، در جرایم خشونت بار تروریستی ضرورت دارد. این پیشگیری می تواند هم به روش پیشگیری وضعی باشد که با نظارت های امنیتی و به کارگیری روش های نظارتی و نصب دوربین در اماکن عمومی و خطرناک صورت می گیرد و هم از طریق پیشگیری اجتماعی که با مطالعه بر روی عوامل اجتماعی بروز چنین حوادثی انجام می گیرد که با توجه به ریشه ها و عوامل ارتکاب جرایم تروریستی می تواند نقش مهمی در این خصوص داشته باشد. متخصصان امر، عوامل و ریشه های متعددی را برای تروریسم بر شمرده اند و بر این عقیده اند که پدید آمدن حساسیت های اخلاقی و مذهبی، بیشتر شدن فاصله میان فقر و غنی، وضعیت ایالات متحده به عنوان تنها ابر قدرت (تک قطبی شدن جهان)، ارتباط میان جرایم سازمان یافته، دسترسی به اینترنت، و دسترسی به سلاح های کشتار جمعی از جمله عواملی هستند که موجب افزایش حوادث تروریستی شده اند. علاوه بر این، می

توان از عواملی همچون تحریک بر ضد مذهب و جهانی شدن نیز به عنوان مهم ترین ریشه های تروریسم نام برد که توجه به این عوامل و ریشه ها می تواند در تدوین درست سیاست های پیشگیرانه اجتماعی در خصوص جرایم تروریستی بسیار مفید باشد (میر محمد صادقی، ۱۳۹۱: ۱۰۱).

ایجاد احساس امنیت در قربانیان

یکی دیگر از مسائلی که باید به طور جدی مورد توجه مسئولان امر قرار گیرد، برنامه ریزی برای ایجاد احساس امنیت در جامعه قربانیان جرایم تروریستی است؛ زیرا قربانیان تروریسم به دلیل صدمات شدید روحی و روانی ناشی از این حوادث، بسیار آسیب پذیر بوده و احساس ناامنی به ویژه در گروه کودکان و زنان برای مدت طولانی در آنان باقی است. برای یک جامعه ایده آل کافی نیست که امنیت به صورت واقعی وجود داشته باشد، بلکه باید این احساس امنیت و این باور در قربانیان به وجود آید که حوادث تروریستی به راحتی قابل تکرار نیست. پس از وقوع حادثه تروریستی یازدهم سپتامبر، در جوامع غربی به ویژه آمریکا سیاست امنیت محوریتی به قیمت نقض حقوق شهروندی اعمال شد و این سیاست اگر چه مورد سوء استفاده دولتمردان آمریکا قرار گرفت و موجب تضییع حقوق متهمان جرایم تروریستی گردید، اما دست کم این فایده را داشت که در میانشهرنودان آمریکایی قربانی تروریسم، این باور را به خود آورد که دولت آمریکا به هیچ قیمتی حاضر نیست امنیت قربانیان جامعه خود را بار دیگر به خطر اندازد.

اقدامات موجب تشفی خاطر

از دیگر اقداماتی که در حمایت از حقوق قربانیان تروریسم باید مورد توجه شایسته قرار گیرد گام هایی است که در جهت تشفی خاطر قربانیان تروریسم می تواند مفید باشد، تسریع در مجازات کیفری مجرمان و نیز برکناری مسئولان مقصر در حوادث تروریستی می تواند در تشفی خاطر و تسکین آلام قربانیان حوادث تروریستی بسیار موثر باشد.

مراجع حمایتی صالح برای قربانیان تروریسم:

رسیدگی در دادگاه های داخلی

رسیدگی به جرایم تروریستی در دادگاه های اختصاصی و نقض حقوق بشر

در بسیاری از کشورها، براساس اصل کلی، رسیدگی به اتهام های تروریستی مانند سایر جرایم، در صلاحیت دادگاه های عمومی است، اما به دلیل اهمیت جرایم تروریستی و ارتباط آنها با مسائل امنیتی، در حقوق بسیاری از کشورها در دادگاه های خاص، به ویژه دادگاه های نظامی رسیدگی می شود که این مسئله از جهات مختلف به ویژه از نظر مسائل مربوط به حقوق بشر، مشکلاتی را به وجود می آورد و از جهتی، ممکن است برخی متهمان و مظنونان به جرایم تروریستی را که احیاناً بی گناه هستند، قربانی یک دادرسی غیر منصفانه نماید.

قاعده کلی صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در حقوق ایران

در حقوق ایران رسیدگی به جرایم تروریستی در صلاحیت دادگاه های انقلاب است. به طور کلی، براساس رأی وحدت رویه قضایی به شماره ۵۲۱ مورخ ۱۳۶۷/۱۲/۹ رسیدگی به جرایم بر ضد امنیت به عهده دادگاه های انقلاب است. در این رای آمده است: جرایمی که اعلام شده عنواناً در ارتباط به امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، موضوع بند ۱ ماده واحده قانون حدود و صلاحیت دادرها و دادگاه های انقلاب مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۶۲ می باشد که رسیدگی به آنها در صلاحیت دادرهای انقلاب است... درنظر به مشورتی اداره حقوقی به شماره ۷/۷۰۰۱ مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۲۴ در خصوص صلاحیت دادگاه های انقلاب برای رسیدگی به جرایم تروریستی، چنین آمده است: مقابله با اشرار، اگر از مصادیق جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و محاربه با افساد فی الأرض و یا اقدام مسلحانه و ترور و تخریب موسسات به منظور مقابله نظام نباشد در صلاحیت دادگاه های انقلاب نخواهد بود. در ماده ۵ قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب، مصوب تیرماه ۱۳۷۳، با اصلاحات ۱۳۸۱، به صراحت، صلاحیت دادگاه های انقلاب برای رسیدگی به جرایم تروریستی به رسمیت شناخته شده است (امین زاده، ۱۳۸۱: ۵۶).

وزارت دادگستری در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم» مورخ سیزدهم بهمن ماه یکهزار و سیصد و نود و چهار مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ 1394/12/13 به تأیید شورای نگهبان و طی نامه شماره 15/90661 مورخ 1394/12/22 مجلس شورای اسلامی واصل گردید، جهت اجرا ابلاغ گردید. این قانون مشتمل بر هفده ماده و پنج تبصره است.

مسئولیت بین المللی دولتها در قبال اتهامات تروریستی

مسئولیت دولت در قبال اعمال گروه‌های تروریستی مسئله‌ای بسیار چالش برانگیز است. با بررسی مواد موجود در طرح مسئولیت دولتها برای اعمال متخلفانه بین‌المللی نمیتوان همه موارد رابطه دولت و گروه‌های تروریستی را تحت شمول آنها قرار داد. در خصوص مسئولیت دولتها برای اقدامات گروه‌های تروریستی رویه واحدی وجود ندارد و عملکرد دولتها بیشتر متأثر از رویکرد سیاسی آنها بوده است. دولتهای امروزی شیوه توصل به زور را تغییر داده اند و به جای مخاصمه مسلحانه مستقیم این گروه‌ها را شکل میدهند و در راستای اهدافشان به آنها کمک مالی، نظامی و اطلاعاتی میکنند بدون آنکه لزوماً بمر آنها کنترل داشته باشند. نتیجه آن میشود که بر اساس معیارهای موجود نمیتوان بر این دولتها مسئولیتی را بار نمود و دولتهای قربانی برای حفظ امنیت جان شهروندان و تمامیت اراضی خود بهره‌های غیرمشروع، مانند اقدامات تلافی جویانه، دست میزنند و آن را دفاع مشروع می‌نامند. از سوی دیگر، برخی از دولتها نیز تروریسم و مبارزه با آن را بهانه‌ای کرده اند تا با توسل به آن، تعهداتی را که به موجب حقوق بشر و بشردوستانه بر عهده دارند، کنار بزنند و همواره تهدید تروریستی را تموجیهی برای نقض این حقوق شهروندان قرار دهند. (هنجری، فصلنامه حقوقی ش 84)

رسیدگی به اتهامات تروریستی در دیوان کیفری بین المللی

اگرچه در پیش نویس اولیه اساسنامه مربوط به دادگاه بین المللی کیفری، صلاحیت رسیدگی به اعمال تروریستی گنجانده شده بود اما در کنفرانس رم با وجود تأکید برخی کشورها، از آنجا که تعریف قابل قبولی از تروریسم ارائه نشد، جرایم تروریستی در قلمرو صلاحیت مقررات ICC قرار نگرفت. گنجاندن تروریسم در صلاحیت اساسنامه دیوان به دلایل متعدد، طرفدارانی هم دارد، ولی تنظیم کنندگان اساسنامه در ابتدای تشکیل آن، نخواستند با پذیرش صلاحیت دیوان نسبت به این قبیل جرایم موقعیت دیوان را به خطر اندازند. با توجه به پیچیده تر شدن شکل جدید تروریسم، در سطح بین المللی گام‌های جدی برای مقابله با تروریسم برداشته شده است. دولت‌ها برای رعایت تعهدات خود در خصوص مقابله با تروریسم باید به حقوق بین المللی توأم با دقت بیشتری توجه داشته باشند. در واقع اقدامات دولت‌ها برای مبارزه با تروریسم در سطح ملی و بین المللی تنها در صورتی موثر خواهد بود که کاملاً نسبت به استانداردهای حقوق بشر بین الملل و قواعد حقوقی، توجه شود. در آغاز، مبارزه با تروریسم انگیزه‌ای شد برای ایجاد دیوان بین المللی کیفری، در سال 1937 تحت حمایت جامعه ملل، پیش نویس «کنوانسیون بین المللی مبارزه علیه تروریسم» و نیز پیش نویس الحاقی مقررات مربوط به «دادگاه بین المللی کیفری» تنظیم شد، اما هیچ یک از این دو به مرحله اجرا در نیامد. امروزه مبارزه با تروریسم در قالب کنوانسیون‌های بین المللی روند جدی تری به خود گرفته است که در این میان، سازمان ملل با توجه به گستردگی و نفور جهانی می‌تواند نقش مهمی ایفا نماید. در حال حاضر علاوه بر اینکه طی کنوانسیون‌های گوناگون، اعمال خاص تروریستی منع شده است، پس از واقعه تروریستی یازدهم سپتامبر، کشورهای عضو سازمان ملل متعهد شدند تا پیش نویس جامعی از کنوانسیون بر ضد تروریسم تنظیم کنند. (بهرامی، احمدی، ۱۳۷۰: ۷۶)

مسئولیت مدنی دولت‌ها در مورد نقض فاحش حقوق بشر از تخطی حقوق بین الملل

رویه بین‌المللی و نقض فاحش حقوق بشر

در این گفتار قصد داریم، رویکرد نهادهای قضایی منطقه‌ای، نهادهای سیاسی و کارشناسی سازمان ملل متحد، کمیته‌های حقیقت یاب و نهادهای رسیدگی کننده داخلی را در رابطه با نقض فاحش حقوق بشر بررسی تا بدین وسیله زمینه‌های مشترک آنان را در این خصوص دریابیم.

نقض فاحش حقوق بشر در برخی نهادهای منطقه‌ای

به نظر هیچ قاعده توانایی تفکیک میان نقض جزئی و شدید را جدای از بررسی نتایج آنها ندارد. برای مثال دیوان بین‌المللی دادگستری هم در این زمینه ناکام بود و فقط یکبار در قضیه فعالیت‌های نظامی در کنگو در زمینه شکنجه و دیگر اشکال

رفتارهای ضد بشری همانند تخریب منازل غیر نظامیان، شرایط نقض مهم را بیان داشت و نتیجه گرفت نقض بزرگی از حقوق بشر در آنجا به وقوع پیوسته است.^۱ اگرچه پرونده های حقوقی به صورت منسجمی در دسترس نیست ولی بررسی رویه برخی از نهادها شایان توجه است.

الف: نظام آفریقایی حمایت از حقوق بشر

کمیسیون و دادگاه آفریقایی حقوق بشر و خلق، احکام و آرا متعددی در خصوص نقض فاحش حقوق بشر صادر نموده اند. شایان ذکر است که این دو نهاد هم همانند سایر نهادهای قضایی بین المللی در متون خود عباراتی نظیر نقض شدید، جدی، بزرگ و فاحش را برای بیان شدت نقض به جای یکدیگر بکار برده اند.

در برخی موارد کمیسیون و دادگاه آفریقایی حقوق بشر و خلق به یافته هایی فراتر از دیگر نهادهای قضایی دست یافته اند. به این علت که این نهادها نقض های فاحش حقوق بشر را از زوایای مختلف بررسی نموده و صرفاً بر روی حق حیات، رهایی از شکنجه و آزادی متمرکز نشده اند. برای مثال در قضیه مرکز حمایت از حقوق اقلیت ها علیه دولت کنیا کمیسیون اذعان داشت که ماهیت شدید اخراجهای اجباری منجر به نقض فاحش حقوق بشر شده است که در این مثال توجه به حق مالکیت نیز مد نظر قرار گرفته است. یا در قضیه جاوارا علیه گامبیا کمیسیون دریافت که قدرت یافتن فرماندهان نظامی کشور در واقع نقض فاحش حقوق مردم گامبیا برای انتخابات آزاد دولت خود است که در بند ۱ ماده ۲۰ منشور آفریقایی حقوق بشر و خلق آمده است.^۲

در قضیه جمهوری دموکراتیک کنگو علیه برون دی، رواندا و اوگاندا، این کشور مدعی شد که نیروهای نظامی برون دی، اوگاندا و رواندا مرتکب نقض های شدید حقوق بشر و خلق در استان کانگولس شده اند که در آن گروه های شورشی از تاریخ ۲ آگوست ۱۹۹۸ شروع به فعالیت نموده و جمهوری دموکراتیک کنگو قربانی خشونت های نظامی این سه دولت شده است و جرایمی از قبیل قتل عام، خشونت جنسی و چپاولگری سیستماتیک به وقوع پیوسته است و کمیسیون در رای خود ضمن اشاره به نقض شدید حق حیات و تمامیت شخصی خاطر نشان نمود که رفتار دول خوانده در بردارنده نقض آشکار حق مسلم و غیر قابل تردید تعیین سرنوشت مردم جمهوری دموکراتیک کنگو است.^۱

طبعاً قضایی که در بردارنده نتایجی از قبیل نقض در سطح عظیم و گسترده هستند ما را کمک خواهند نمود تا درایم نقض فاحش حقوق بشر چیست. البته شایان توجه است برای مثال کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و خلق، در مواردی برای اعمال استثنا بر قاعده رجوع به محاکم داخلی، مقیاس و ماهیت نقض و همچنین تعداد قربانیان حادثه را در نظر می گیرد. در قضیه سازمان حقوق بشر سودان علیه دولت این کشور کمیسیون وضعیتی را که ادعا می - شد دهها هزار نفر اخراج اجباری شده و اموال آنها نابود شده است را مورد بررسی قرار داد و چنین اظهار نظر نمود که ادعای نقض، علی الظاهر در بردارنده نقض های شدید و فاحش است و انتظار رجوع قربانیان به محاکم داخلی، غیر عملی و نامطلوب می باشد. در قضیه سازمان جهانی ضد شکنجه علیه زئیر که چندین رابطه همزمان با هم بررسی می - شد، کمیسیون در رای خود، تعطیلی دانشگاه ها و مدارس برای مدت دو سال را در بردارنده نقض شدید و فاحش حق آموزش دانست که در ماده ۱۷ کنوانسیون آفریقایی حقوق بشر و خلق بدان اشاره شده است. شبیه به همین پرونده، قصور دولت برای فراهم آوردن خدمات اساسی و ضروری در راستای حداقل معیارهای سلامت و بهداشت از قبیل آب آشامیدنی سالم، برق و کمبود دارو، نقض جدی و گسترده حق بر بهداشت و سلامت است که در ماده ۱۶ منشور آفریقایی حقوق بشر و خلق آورده شده است و البته لازم به ذکر است که نقض حق آزادی عقیده (به ویژه در راستای آزار گروه - های مذهبی) و دادرسی منصفانه نیز، نقض جدی و گسترده تلقی می شود.^۲

در نهایت در قضیه کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و خلق علیه دولت لیبی کمیسیون دعوایی علیه لیبی در دادگاه آفریقایی به سبب نقض جدی و فاحش حقوق تضمین شده در منشور اقامه نمود و دولت لیبی را به مواردی از قبیل بازداشت و کلاهی طرف مقابل، سرکوب خشونت بار تظاهرات کنندگان در بنغازی، البایدا، اجدابیا، زایوا و درنه (محلی که نیروهای امنیتی آتش را به سوی تظاهرات کنندگان گشودند و تعداد زیادی از مردم را کشته و زخمی نمودند)، استفاده از سلاحهای سنگین و اسلحه های جنگی

1 Democratic Republic of the Congo v. Uganda, ICJ Judgment, 19 December 2005, para. 207

2 Centre for Minority Rights Development v. Kenya, ACmHPR Decision, 2009

3 World Organization against Torture v. Zaire, ACmHPR decision, 1996.

علیه مردم توسط نیروهای امنیتی لیبی از قبیل بمباران هوایی متهم نمود. در نهایت کمیسیون رای داد که این موارد منجر به نقض فاحش حق حیات و تمامیت شخصی، حق تظاهرات و اجتماع و آزادی بیان شده است. از بررسی نظام آفریقایی در می‌یابیم در یک پرونده دادگاه از نقض جدی و گسترده استفاده نموده و در جایی دیگر از عبارت نقض فاحش بهره برده است ولی در آخر معلوم نیست هر یک از آنها چه معنایی دارند. البته بیان این مطلب خالی از لطف نیست که کنوانسیون آفریقایی حقوق بشر و خلق در بردارنده ساز و کاری برای بیان یکسری نقض‌های جدی و فاحش است ولی باز هم آنچه مشخص است این است که از رویه نظام آفریقایی حمایت از حقوق بشر، انسجامی در استنتاج معنی نقض فاحش حقوق بشر مستنبط نیست.

ب: نظام اروپایی حمایت از حقوق بشر

در مقایسه با کمیسیون و دادگاه آفریقایی حقوق بشر و خلق که بیشتر بر روی پرونده‌هایی با تعداد قربانیان زیاد تمرکز داشتند، نهادهای قضایی اروپایی بیشتر بررسی بر روی نقض‌های جدی حقوق افراد را بررسی نموده‌اند. برای مثال پرونده‌های تحت رسیدگی دادگاه اروپایی حقوق بشر در بردارنده مواردی همچون ناپدید سازی، شکنجه، رفتارسو، رفتارهای ضد بشری و تخفیف دهنده و شرایط بازداشت هستند که همگی مربوط به حقوق فردی می‌باشد.^۱

همچنین این دادگاه دارای رویکردی متفاوت در زمینه چگونگی دادرسی است بدین معنا که رعایت نکردن اصول دادرسی هم خود علاوه بر عدم رعایت حقوق ماهوی، نقض شدید محسوب می‌شود. برای مثال در یک پرونده، دادگاه رعایت نکردن اصول دادرسی در خصوص مرگ یک قربانی را غیر قابل توجیه و مستلزم مسئولیت دولت دانست چرا که این اقدام، خود نقض فاحش حقی است که در ذیل ماده ۲ کمیسیون اروپایی حقوق بشر به عنوان تعهد دولت به حمایت از حق حیات افراد آورده شده است. دادگاه همچنین بررسی‌های خود را در زمینه نقض حقوق آیین دادرسی (تعهد بر موثر و بازدارنده بودن رسیدگی‌ها و مجازات)، ماده ۳ (ممنوعیت شکنجه یا مجازات‌ها و رفتارهای ضد بشری و تخفیف آمیز) و ماده ۵ (حق آزادی و امنیت شخصی) توسعه داد. در ادعای اورهان علیه دولت ترکیه مبنی بر ویرانی منازل، دادگاه نقض فاحش حقوق اجتماعی و اقتصادی را نیز احراز نمود و چنین اظهار نظر نمود که دولت ترکیه مرتکب نقض ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در خصوص حق احترام به زندگی شخصی و خانوادگی، ماده ۱ پروتکل اول کنوانسیون در خصوص حق مالکیت از طریق قصور در انجام تحقیقات موثر و ماده ۱۳ در خصوص حق جبران خسارت شده است. در قضیه مولدوان و دیگران علیه دولت رومانی، زمانی که دادگاه رای به نقض شدید حق زندگی شخصی و خانودگی قربانیان داد، چند عامل را در بررسی خود مد نظر قرار داد و نتیجه گرفت تمایل و تکرار قصور نهادهای صاحب قدرت در جلوگیری از نقض حقوق متقاضیان منجر به نقض فاحش ماده ۸ کنوانسیون به لحاظ ماهیت مستمر عمل شده است. شایان ذکر است ویژگی سیستماتیک یک نقض نیز در بررسی‌های دادگاه اروپایی در خصوص رویه اداری که نشأت گرفته از اغماض مسئولین است نیز مورد توجه قرار گرفته است ولی سوال که به ذهن خطور می‌نماید این است که آیا با توجه به اجرای نقض‌های ساختاری یا سیستماتیک، این موارد منجر به نقض فاحش حقوق بشر می‌شوند یا خیر و این سوالی است که پاسخ آن را شاید به گونه‌ای روشن‌تر در بررسی سیستم میان آمریکایی حمایت از حقوق بشر بتوان یافت.

ج: نظام میان آمریکایی حمایت از حقوق بشر

نظام میان آمریکایی حقوق بشر رویکرد بسیار مهمی در رابطه با نقض فاحش حقوق بشر ارائه نموده است. کارشناسان یافته‌های این نظام را حسب موضوع به سه برهه زمانی تقسیم می‌کنند در دهه ۱۹۶۰ و دهه ۱۹۷۰، این نظام نقض سیستماتیک و فاحش حقوق بشر را به ویژه در کشورهایی که تحت حاکمیت دیکتاتوری و یا در وضعیت فوق العاده بودند مستند و در قالب گزارشاتی ارائه نموده‌اند. در این دوران دادگاه آمریکایی حقوق بشر، تحقیقات خود را بر روی موضوع ناپدید سازی به عنوان یک نقض پیچیده و ویژه حقوق بشر معطوف نمود. دوره زمانی دوم دهه ۱۹۸۰ و دهه ۱۹۹۰ میلادی را در بر می‌گیرد که اکثر کشورها در دوران پسادیکتاتوری به سر می‌بردند و در این برهه زمانی، نظام میان آمریکایی حقوق بشر، چند استاندارد حقوقی برای مسئله بی‌مجازات‌ی در راستای سوء استفاده‌های حقوق بشری که در گذشته رخ داده بود را پایه‌ریزی نمود. اخیراً نیز این

1 African Commission on Human and Peoples' Rights v Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya, Order For Provisional Measures, 25 March 2011.

نظام به بررسی الگوهای ساختاری نقض همانند نقض فاحش در نتیجه و یا به سبب محرومیت از حقوق اجتماعی و همچنین نابرابری پرداخته است. عموماً پرونده‌های دادگاه میان آمریکایی حقوق بشر از صفت فاحش و جدی در توصیف نقض به جای یکدیگر استفاده می‌کنند. بررسی بر روی تحقیقات این دادگاه نشان می‌دهد مواردی از قبیل ناپدیدسازی، اعدام‌های خارج از صلاحیت قضایی یا بدون رسیدگی و شکنجه به عنوان نقض جدی و فاحش تلقی شده اند و دادگاه مکرراً سعی نموده میان عبارت نقض فاحش یا جدی، با حقوق غیرقابل عدول ارتباط برقرار نماید. درخصوص ناپدیدسازی، دادگاه و کمیسیون آمریکایی حقوق بشر هر دو سعی نموده‌اند تا عواملی را بیان نمایند تا بتوانند شدت نقض را نشان دهند. در قضیه کنترا علیه دولت السالوادور دادگاه ملاحظه نمود که ناپدیدسازی در آن واحد چندین حقوق را نقض می‌نماید و قربانی را به عنوان یک فرد کاملاً بی دفاع در وضعیت‌هایی قرار می‌دهد که نقض فاحش و جدی حقوق بشر است به ویژه که اگر این اعمال تشکیل دهنده بخشی از الگو و رویه سیستماتیک باشد که توسط دولت صورت می‌پذیرد (ال. مسریو، ۲۰۱۲). در پرونده‌های دیگر، دادگاه اذعان داشت بنابر ماهیت حقوق مورد تعرض، ناپدیدسازی در بردارنده نقض قواعد آمره است که خود نقضی جدی یا فاحش است چرا که ناپدید سازی خود به صورت سیستماتیک توسط یک دولت حامی تروریست در سطح بین‌المللی اتفاق می‌افتد. دادگاه به طور ضمنی بیان داشت نادیده گرفتن حقوق و ممنوعیت‌های مربوط از قبیل ناپدید سازی ضرورتاً یک نقض فاحش یا جدی است و اگر این نقض خود از ارکان تشکیل دهنده یک الگو و رویه سیستماتیک باشد و یا دولت به آن امر رضایت داشته باشد، نقض فاحش و جدی دو چندان محسوب خواهد شد. در قضیه باریوس آلئوس علیه دولت پرو، دادگاه بر این نظر بود که حقوق مربوط به عفو قابل اعمال در موارد نقض فاحش و جدی حقوق بشر نیستند. برخی محاکم همچنین به شماری از وقایع اشاره می‌نمایند که شرکت دولت در آنجا به عنوان عامل تشدید کننده نقش آفرینی کرده است. در قضیه روچلا علیه دولت کلمبیا دادگاه در حکم خود آورده که یکی از عوامل مهم که سبب شده وقایع حاضر تشدید شوند، نقش دولت در آن اتفاقات می‌باشد. به تدریج مطالعات نظام آمریکایی حقوق بشر به الگوهای ساختاری از قبیل الگوهای برای نابرابری رسید. در قضیه ماریا دا پنا فرناندز علیه دولت برزیل که در خصوص ارزیابی خشونت علیه زنان بود، دادگاه بر بی مجازاتی خشونت‌های خانوادگی به خاطر نبود اقدام قضایی موثر تاکید نمود و البته دادگاه در پرونده‌های دیگر به طور چالش بر انگیزی اذعان داشت که برخی الگوهای ساختاری افزایش دهنده شدت نقض حق بشری می‌باشند. برخی محاکم همچنین در رای خود خاطر نشان ساخته‌اند که برخی نقض‌های حقوق اجتماعی و اقتصادی نیز فاحش یا جدی تلقی می‌شوند. در قضیه ایتوانگو علیه دولت کلمبیا اثر سرقت احشام روستاییان بر زندگی آنان و تخریب منازلشان را به عنوان نقض‌های فاحش یا جدی بر اموال، مسکن، و زندگی خصوصی روستائینان تلقی نمود. دادگاه همچنین حکم داد خساراتی که روستاییان به خاطر از دست دادن دامهایشان که محل امرار معاش آنها بوده است شدید تلقی و خاطر نشان ساخت روشی هم که احشام از آن طریق به سرقت رفته‌اند چه با همکاری ضمنی یا صریح اعضای ارتش، باعث افزایش حس آسیب‌پذیری و ناتوانی در روستاییان شده است. در رابطه با مسکن روستاییان دادگاه اذعان داشت تخریب، تنها علت از دست دادن اموال روستاییان نبوده بلکه تخریب، ساختار اجتماعی و شرایط اساسی زندگی روستائینان را از بین برده و از این رو نتیجه گرفت که نقض فاحش و شدید حق بر مالکیت به وقوع پیوسته است جالب توجه آن که محاکم در مواردی برای تقویت استدلال خود که نشان دهد نقض‌های صورت گرفته جدی یا فاحش بوده‌اند، به اصولی از حقوق بین‌الملل بشردوستانه که قواعد قابل اعمال بر مخاصمات مسلحانه داخلی را بیان می‌کند، اشاره داشته‌اند دادگاه آمریکایی حقوق بشر همچنین در مواردی به این نتیجه دست یافته که ماهیت قربانی (آسیب‌پذیری شخصی) در شدت نقض موثر بوده و در چندین پرونده خاطر نشان ساخته است، نقض بدین علت که قربانی کودک است فاحش بوده و به وظیفه انجام اقدامات ویژه برای حمایت و کمک به افرادی که به این گروه‌های آسیب‌پذیر تعلق دارند اشاره داشته است خلاصه رویه دادگاه بیانگر این مطلب است که شدت، گاهی به علت ماهیت حقوق نقض شده، گاهی به علت گستره نقض، گاهی به علت نوع و آسیب‌پذیری قربانی و یا ترکیبی از این سه عامل است.

رویه نظام ملل متحد در قبال نقض فاحش حقوق بشر

در رابطه با رویه نظام ملل متحد، به بررسی اقدامات شورای امنیت، سیستم گزارشدهی سالانه در خصوص حقوق بشر، نهادهای وابسته به سازمان ملل نظیر شورای حقوق بشر، کمیته حقیقت یاب و همچنین کمیته‌های صلح و آشتی ملی خواهیم پرداخت.

الف: شورای امنیت

شورای امنیت سازمان ملل متحد در قطعنامه‌های خود، هم در خصوص نقض فاحش و جدی حقوق بشر و هم در خصوص بحث سوء استفاده از این حقوق، مطالبی را ارائه نموده است اما با این وجود رویه واحدی را نمی‌توان از آن استنباط کرد. شایان ذکر است که در شورای امنیت نیز عبارات فاحش و جدی به صورت مترادف در نظر گرفته شده است. برای مثال در خصوص ساحل عاج در مورد جرایم و سوء استفاده‌های جدی از حقوق بشر صحبت نموده است و مواردی را نیز به عنوان مصداق بر شمرده است و در بیانیه‌ای دیگر در مورد همین وضعیت، جرایمی مشابه و یکسان را بر شمرده است ولی از آنها صرفاً به عنوان نقض حقوق بشر یاد نموده است. شورای امنیت در موارد ارزیابی شدت نقض، وضعیت قربانی را نیز مد نظر قرار می‌دهد و این مسئله را می‌توان از ساز و کار نظارت و گزارش دهی شورای امنیت دریافت که شش نقض فاحش علیه کودکان را در مخاصمات مسلحانه احراز نمود.^۱

ب: سازوکار بررسی دوره ای و جهانی شورای حقوق بشر

رویه دولت‌ها بیانگر این مطلب است که چگونه سازمان ملل متحد و نهادهای حقوق بشری وابسته به آن، حوزه نقض‌های فاحش حقوق بشر را بررسی می‌کنند. به ویژه بررسی دوره ای و جهانی حقوق بشر و ساز و کارهای بررسی درون دولتی که پیشی را از اعتقاد دولت‌های عضو سازمان ملل متحد به الزام آور بودن حقوقی را فراهم می‌آورند جالب توجه است. در بررسی توصیه‌های ساز و کار بررسی دوره‌ای و جهانی حقوق بشر، گرایش بدین سمت می‌باشد که برخی نقض‌ها از قبیل اعدام بدون رسیدگی و خارج از صلاحیت قضایی، تخریب منازل، شکنجه، قصور در تامین غذا و مراقبت‌های پزشکی برای زندانیان، خشونت‌های جنسی، به کارگیری کودکان به عنوان سرباز، بیگاری و..... فاحش تلقی شوند. دولت‌ها معمولاً از عبارات مبهم برای نقض فاحش بشر استفاده می‌کنند. برای مثال آنها عموماً عبارات جرایم، جرایم بر اساس حقوق بین‌الملل و نقض فاحش حقوق بین‌الملل را به جای یکدیگر استفاده می‌نمایند.

ج: نهادهای سازمان ملل متحد

در این بخش به بررسی کار نهادهای سازمان ملل متحد از قبیل کمیته کارشناسان که وظیفه شفافسازی معانی معاهدات منعقد شده و همچنین بررسی این مطلب که آیا دول عضو معاهده کمیته‌های نظارت، به تعهدات خود بر اساس معاهده عمل می‌کنند یا خیر، می‌پردازیم. در این قسمت بررسی می‌شود کمیته حقوق بشر، کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعیض نژادی، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کمیته حذف تبعیض علیه زنان، کمیته حقوق کودکان و کمیته کارگران مهاجر که در خصوص نقض‌های فاحش و جدی به بحث و تبادل نظر می‌نشینند، چیست و نتایج بررسی‌های آنان را بررسی می‌نماییم.

کمیته حقوق بشر وقتی می‌خواهد شدت نقض را احراز نماید صراحتاً به معیار گستره نقض اشاره نموده و از عباراتی نظیر نقض گسترده و در مقیاس بالا استفاده می‌نماید. این کمیته همچنین از دولت‌هایی که به افزایش نفرت قومی دامن می‌زنند و در نتیجه می‌تواند منجر به نقض فاحش حقوق بشر از قبیل نقض حق حیات و جابه‌جایی عظیم جمعیت شود، انتقاد نموده است^۲ و در ادامه از ادعاهای مکرر مبنی بر نقض فاحش حقوق بشر از قبیل اعدام‌های خارج از صلاحیت قضایی و سوء رفتار توسط پلیس و نیروهای نظامی، ابراز نگرانی کرد. در پرونده دیگر، کمیته حقوق بشر به نقض فاحش حقوق بشر در خلال سوء استفاده‌های همگانی و گسترده اشاره داشته است. در همین زمان، کمیته به نقض‌های فاحشی اشاره می‌کند که به صورت گسترده و سیستماتیک رخ داده است. برای مثال در نتایج مشاهدات خود در سودان، کمیته اذعان می‌دارد مواردی از قبیل قتل، تجاوز جنسی، جابه‌جایی اجباری، حمله به مواضع غیرنظامیان که نقض گسترده و سیستماتیک هستند صورت گرفته و خاطر نشان

1 UNSC Resolution 2000 of 27 July 2011/ UNSC Resolution 2062 (2012).

۲ گزارش نتایج بررسی‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در مورد توگو، ۱۸ آوریل ۲۰۱۱.

می‌سازد، این اعمال فی نفسه شدید و فاحش هستند. کمیته ضد شکنجه، نقض کنوانسیون منع شکنجه را شدید و فاحش ارزیابی کرد و مواردی را که شبیه موارد ارائه شده کمیته حقوق بشر است ارائه نموده است. کمیته حذف تبعیض نژادی هم مواردی از قبیل قتل عام، اعدام خارج از صلاحیت قضایی، به کارگیری اجباری، ناپدیدسازی مردم بومی و اقلیت و شکنجه و رفتار خشونت آمیز و رفتار ضد بشری و تخفیف دهنده با غیر اتباع را نقض جدی و فاحش تلقی نموده است. کمیته حذف تبعیض علیه زنان، تجاوز جنسی و زنا با محارم را از مصادیق نقض فاحش حقوق زنان برشمرده است. کمیته کارگران مهاجر از عبارت نقض فاحش صرفاً برای آدم ربایی استفاده نموده است. کمیته حمایت از حقوق کودکان نیز چندین مورد را نقض فاحش حقوق بشر تلقی نموده است که مواردی از قبیل خشونت علیه کودکان (چه در منزل چه در محل کارشان که ممکن است کارگاه یا خیابان باشد) که با قصور دولت در رسیدگی شدت می‌یابد، استفاده از کودکان به عنوان سپر انسانی و یا حتی محافظ برای فرماندهان نظامی و یا برای برده‌کشی جنسی، فقر کودکان، تخریب منازل و زیر ساخت به طور گسترده و نقض جدی حق برای داشتن استانداردهای لازم زندگی کودکان را در بر می‌گیرد. در خصوص عملیات نظامی نیز کمیته حمایت از حقوق کودکان نگرانی جدی خود را به جهت مواردی از قبیل خشونت‌های بی‌رویه، فقدان تفکیک نظامیان و غیرنظامیان و ممانعت از کمک‌های دارویی و بشر دوستانه ابراز داشته است و این امور را نقض‌های فاحشی می‌داند که بر کودکان روا داشته می‌شود. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برخی موارد از قبیل حملات نظامیان به مدارس و امکانات آموزشی (که در سرزمین‌های اشغالی فلسطین رخ داده است)، ممانعت از دسترسی به کمک‌های حقوق بشردوستانه و بی‌مجازاتی در قبال خشونت‌های جنسی و خانوادگی را به عنوان نقض فاحش حقوق بشر در نظر گرفته است. این بررسی نشان داد که نهادهای مختلف به صورت گوناگون در خصوص نقض فاحش حقوق بشر سخن می‌گویند ولی با این وجود رویکرد معمول این است که این نهادها صراحتاً و تلویحاً شدت نقض را با میزان آن مرتبط می‌دانند، شایان ذکر است از آنجا که این گزارشات معمولاً وضعیت عام را از حقوق بشر در دولت‌ها ارائه می‌دهند، بایستی به وسیله تعریف مفهوم سازی شوند.

در مواردی که نقض مربوط به حق حیات، شرایط بازداشت شدگان، شکنجه و تاخیر طولانی مدت در جبران خسارات توسط مراجع داخلی صورت گیرد، می‌توان این گونه استنباط کرد که این موارد نیز نقض فاحش حقوق بشر است.

در چند پرونده، کمیته حقوق بشر اذعان داشت، نقض اساسی حقوق بشر به ویژه حق حیات به طور خاص شدید هستند. و این مسئله خود سوالی را ایجاد می‌کند که کدامیک از حقوق بشری، اساسی هستند. در هر حال این امکان وجود دارد که شدت را در قالب اهمیت تعهدات نقض شده یا نقض تعهدات بسیار مهم، فاحش تلقی نمود. دومین نکته در مورد نقض فاحش حقوق بشر، وضعیت مخاصمات مسلحانه است. در بسیار موارد، نقض فاحش در ارتباط با نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه بوده است. در برخی موارد نهادهای معاهدات حقوق بشر، از اصول حقوق بین‌الملل بشردوستانه مثلاً حمله‌ی مستقیم به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی برای تقویت استدلال خود استفاده نموده‌اند تا نشان دهند نقض‌های صورت گرفته فاحش و جدی می‌باشند.

د: شورای حقوق بشر

در تکمیل بحث رویه نهادهای معاهدات سازمان ملل متحد بد نیست نگاهی هم به اقدامات شورای حقوق بشر در مورد نقض فاحش این حقوق داشته باشیم. خلاصه این که رویه شورای حقوق بشر مواردی از قبیل اعدام‌های خارج از صلاحیت قضایی، قتل عام، بازداشت‌های غیرقانونی، شکنجه، ناپدیدسازی، بیگاری و تبعیض به ویژه در مورد حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نقض فاحش بر شمرده است.^۱ نماینده ویژه دبیر کل در مقام حامی حقوق بشر، به نقض فاحش و روزانه حقوق بشر در اسرائیل و سرزمین‌های اشغالی اشاره داشته است و مواردی از قبیل قتل‌های خارج صلاحیت قضایی یا در دوران بازداشت، شکنجه و اعمال خشونت، رفتار ضد بشری و تخفیف دهنده با بازداشت شدگان و زندانیان، توقیفات اداری در حد وسیع، محدودیت‌های شدید بر آزادی رفت و آمد، تبعیض، فقدان تابعیت و وضعیت مدنی مشخص، ضبط اراضی و اموال، از دست دادن معیشت، ساخت دیوار و دیگر موانع، اخراج و تخریب منازل، استفاده زیاد از نیروهای نظامی علیه تمامی اشکال تظاهرات و ممانعت از دسترسی به مزایای حقوق بشر دوستانه را برشمرده است. گزارشگر ویژه حقوق بشر در میانمار اذعان داشت تنش و

1 The Independent Expert report on minority issues, Mission to Hungary, 4 January 2007

مخاصمه جاری در کشور به نقض فاحش حقوق بشر از قبیل حمله به جمعیت غیرنظامی، اعدام‌های خارج از صلاحیت قضایی، خشونت جنسی، بازداشت‌های غیرقانونی، جابه‌جایی‌های داخلی، ضبط اراضی، به کارگیری کودکان به عنوان سرباز و استفاده از نیروی کار اجباری منجر خواهد شد.^۱

۵: کمیته حقیقت‌یاب

شبیه به دیگر نهادهای حقوق بشری که بررسی نمودیم، کمیته تحقیق و حقیقت یاب برای اشاره به نقض فاحش حقوق بشر از واژگان واحدی استفاده نموده است. برخی کمیته‌های تحقیق مکرراً نقض‌ها را فاحش توصیف نموده‌اند. برخی دیگر، نقض‌های حقوق بشر را هم فاحش و هم جدی ارزیابی نموده‌اند در بیشتر پرونده‌ها نیز عبارات فاحش، جدی و گسترده به جای یکدیگر بکار رفته‌اند.^۲ مروری بر گزارشات، حاکی از آن است که کمیته تحقیق و حقیقت‌یاب مواردی از قبیل کشتار، قتل عام، شکنجه، ناپدیدسازی، تخریب منازل و اموال، غارت، تجاوز و دیگر اشکال خشونت جنسی، جابه‌جایی اجباری، حملات عامدانه و بدون تفکیک بر غیرنظامیان و مواضع غیرنظامی، آدم‌ربایی و بازداشت‌های غیرقانونی را از موارد نقض فاحش حقوق بشر می‌داند. مامورین حقیقت یاب در بیت هانون اذعان داشتند شرایط بسیار سختی از زندگی پیش روی مردمان غزه است که در بسیاری موارد دربردارنده نقض فاحش حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه می‌باشد. مامور ویژه شرایط سخت زندگی را ترکیبی از تاثیر عملیات نظامی و محاصره مردم غزه دانست و با رسیدگی به تیراندازی‌های رخ داده در بیت هانون اذعان داشت کشتار و تخریب منازل، مصادیقی از نقض‌های فاحش حقوق بشر می‌باشد. مامورین حقیقت‌یاب در ماموریت خود در سرزمین‌های اشغالی فلسطین، محدودیت‌ها در آزادی آمد و شد را مصداقی از نقض فاحش حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانستند و در پایان و در مقام حل اختلاف، اذعان داشتند که اسرائیل مرتکب نقض فاحش تعهدات خود بر مبنای حق تعیین سرنوشت شده است. کمیته تحقیق در لیبریا استفاده گسترده از نیروهای نظامی علیه تظاهرات کنندگان را نقض جدی حقوق بین‌الملل بشر و بشردوستانه یاد می‌کند^۳ و این گونه اظهار می‌دارد که این اقدام بیانگر نقض فاحش طیفی از حقوق بشر بر مبنای حقوق بین‌الملل بشر است و مواردی از قبیل حق حیات، حق امنیت شخصی، حق آزادی اجتماعات و حق آزادی بیان را در این خصوص اذعان می‌دارد و البته کمیته همچنین مواردی از قبیل شکنجه، ناپدیدسازی و نقض حق سلامت را از نقض‌های فاحش حقوق بین‌الملل بشر و بشردوستانه می‌داند و نتیجه می‌گیرد که حق بر سلامت که به خاطر مجموعه اقدامات صورت گرفته توسط نیروهای دولتی نقض شده است چه از طریق اجتناب از کمک رسانی فوری به تظاهرات کنندگان بوده و چه ممانعت از دسترسی به بیمارستان یا اقدام علیه کارکنان پزشکی یا ربودن افراد از بیمارستان، بر امر عدم دسترسی به مراقبت‌های پزشکی تاثیرگذار بوده و در نهایت اذعان داشت که نقض آشکاری از حق استانداردهای سلامت و دیگر حقوق مربوط به اقدامات مقتضی در این رابطه اتفاق افتاده است. کار این نهادهای رسیدگی کننده حاکی از آن است که گستره نقض‌های فاحش تقریباً با نقض‌هایی که موجب مسئولیت کیفری فرد بر مبنای حقوق بین‌الملل از قبیل جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی می‌شود همسانی داشته و حتی ادیباتی که برخی کمیته‌های تحقیق و حقیقت‌یاب در این رابطه استفاده نموده‌اند بیانگر یکسان بودن این دو حوزه است. برای مثال کمیته تحقیق در لبنان بیان می‌دارد حقوق بین‌الملل عرفی و نقض‌های فاحش حقوق بین‌الملل بشر و بشردوستانه در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری مدون شده‌اند. شبیه همین گزارش کمیته تحقیق در دارفور اذعان داشت نقض‌های فاحش حقوق بشر و بشردوستانه به طور گسترده‌ای در اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری مدون شده‌اند. گاهی موارد نهادهای حقیقت‌یاب با عبارت نقض فاحش، به صورت یک عبارتی ترکیبی برخورد نموده‌اند که از چند نهاد حقوقی ناشی شده است. برای مثال کمیته بین‌المللی مستقل تحقیق در سوریه اذعان داشت^۴ جرایم جنگی و نقض‌های فاحش حقوق بین‌الملل بشر و بشردوستانه از قبیل بازداشت غیرقانونی، حملات غیرقانونی، حمله به مواضع حفاظت شده و غارت و تخریب اموال، ارتکاب یافته است و این اظهار

۱ کمیسیون بین‌المللی مستقل تحقیق در مورد جمهوری عربی سوریه در گزارش سال ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ خود، نقض فاحش حقوق بشر را احراز نموده ولی عباراتی مثل نقض جدی یا فاحش حقوق بشر را به گونه‌ای ناهمگون به کار برده است.

2 THE the High-Level Fact- Finding Mission report to Beit Hanoun, 18 June 2007.

3 The High-Level Fact -Finding Mission report to Beit Hanoun, 18 June 2007. 6. The independent international fact-finding mission report to investigate the implications of the

4 The independent international commission of inquiry report on the Syrian Arab Republic, 16 August 2013.

نظر به گونه ای است که به طور کامل مشخص نمی کند آیا کمیته در بررسی غارت و تخریب اموال بر مبنای حقوق مخاصمات، نقض های فاحش حقوق بشر بر اساس حقوق بین الملل بشر را نیز مدنظر داشته است یا خیر. در وضعیتی مشابه بعد از انتخابات سال ۲۰۱۰ در ساحل عاج، کمیته بین المللی تحقیق برای ساحل عاج اذعان داشت تخریب منازل و اموال در کنار کشتار، اعدام، اسفاده از سلاح جنگی علیه تظاهرات کنندگان، محدودیت آمد و شد و دیگر اعمال خشونت بار علیه جمعیت غیرنظامی، نقض فاحش حقوق بشر است. کمیته بین المللی مستقل تحقیق در خصوص سوریه موارد متعارفی را یافت که اثبات می کند نیروهای دولتی مرتکب جرایم علیه بشریت مثل قتل و شکنجه، جرایم جنگی و نقض فاحش حقوق بین الملل بشر و بشردوستانه از قبیل کشتار، شکنجه، بازداشت غیرقانونی، خشونت جنسی، حملات تفکیک نشده، غارت و تخریب اموال شده اند.

و: کمیته های صلح و آشتی ملی

اختیارات این کمیته ها گوناگون است. برخی مسئول رسیدگی به نقض های ادعایی حقوق بشر هستند که مستلزم تعریف برخی نقض ها می باشد و بسیاری دیگر از کمیته ها تفاوتی میان نقض ساده و نقض فاحش یا جدی قائل نیستند. کمیته عدالت و حقیقت هائیتی، فهرستی از نقض های فاحش را تصویب نمود که مواردی همچون بازداشت های غیرقانونی را در برمی گرفت در حالی که کمیته پاراگوئه این اختیار را داشت که پرونده های اخراج را بررسی کند، ماده ۳ سند موسس کمیته پرو فهرستی از نقض های فاحش را تهیه نمود و به کمیته اختیار بررسی نقض حقوق جمعی در جوامع بومی را واگذار نمود. کمیته اکوادور نیز با اضافه نمودن دیگر نقض های حقوق بشر ارتكابی در رابطه با بخشی از سیاست های دولت، تعریف غیر محصور ارائه نمود. قانون صلح و آشتی لیبیا این اختیار را به کمیته واگذار نمود تا نقض های فاحش حقوق بشر از قبیل قتل عام، خشونت های جنسی، جنایت، اعدام خارج از صلاحیت قضایی و جرایم اقتصادی را بررسی نماید. همچنین از کمیته خواست که مشخص نماید آیا این موارد صرفاً یک نقض مستقل هستند یا اینکه بخشی از یک روند سیستماتیک می باشند و در نهایت، عامل اوضاع و احوال، بستری که نقض و سو استفاده در آن رخ داده، مسئولیت، انگیزه و تاثیر نقض بر قربانیان را بررسی نماید. لایحه کمیته صلح و عدالت و آشتی کنیا که سند موسس کمیته حقیقت یاب کنیا است و بیانگر توانمندی ها و فعالیت آن می باشد، معنی نقض های فاحش بشر را بدین قرار تبیین می نماید:

✓ نقض حقوق بنیادین بشر (نه صرفاً منحصر به شکنجه بلکه کشتار، آدمربایی، سو رفتار با هر شخص)

✓ زندان یا دیگر محرومیت های شدید از آزادی تن

✓ تجاوز جنسی و دیگر اشکال خشونت جنسی

✓ ناپدیدسازی اجباری اشخاص

✓ آزار علیه گروه های شناخته شده سیاسی، نژادی، ملی، قومی، فرهنگی، مذهبی یا جنسیت یا دیگر زمینه های ممنوع شناخته شده جهانی بر اساس حقوق بین الملل یا

✓ هرگونه تلاش، توطئه، تحریک، اغوا، فرماندهی و فراهم نمودن مقدمات برای ارتکاب عمل مندرج در بند a و c که در تاریخ ۱۲ دسامبر ۱۹۶۳ و ۲۸ فوریه ۲۰۰۸ رخ داده و یا توصیه نمودن برای برنامه ریزی، هدایت، فرماندهی توسط اشخاصی که با انگیزه سیاسی اقدام به آن می کنند. کمیته صلح و آشتی آفریقای جنوبی نیز تعریفی از نقض های فاحش حقوق بشر ارائه نموده است که دربردارنده دو قسمت است.

الف) کشتار، ربایش، شکنجه و دیگر رفتارهای سوء و شدید با هر شخص و ب) هرگونه تلاش، توطئه، تحریک، اغوا، فرماندهی، تهیه ملزومات بر ارتکاب اعمال مندرج در بند الف که نشأت گرفته از مخاصمات گذشته است و از تاریخ ۱ مارس ۱۹۶۰ تا به بعد چه داخل و چه خارج از جمهوری رخ دهد و اقدام به توصیه، برنامه ریزی، هدایت توسط هر شخصی که با انگیزه های سیاسی عمل نماید.^۱ اگر چه اساسنامه این کمیته ها، نقض فاحش را به گونه ای مختلف تعریف نموده اند اما تمایل کمیته های حقیقت یاب بدین سو می باشد که برخی نقض ها فاحش و جدی هستند و مواردی از قبیل جنایت، اعدام خارج از صلاحیت قضایی، شکنجه و رفتار ظالمانه، رفتارهای تحقیف دهنده و ضدبشری، ربایش، ناپدیدسازی، بازداشت غیرقانونی و

1 South Africa, Promotion of National Unity and Reconciliation Act 1995.

تجاوز جنسی و دیگر اشکال خشونت جنسی را در بر می-گیرد. بررسی رویه برخی از نهادهای کارشناسی حقوق بشر، چه نتیجه‌ای را عائد خواهد نمود؟ پیش از هرچیز باید بدانیم نهادهای کارشناسی در زمینه حقوق بشر از واژه واحدی برای نفوذ فاحش استفاده نموده‌اند، فاحش، آشکار، بزرگ، جدی و دیگر موارد واژگانی هستند که اغلب به صورت جایگزین، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. حوزه حقوقی که نفوذ فاحش در مورد آنها احراز شده است بسیار وسیع و دربردارنده بیشتر حقوق اعم از مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی یا فرهنگی چه در ابعاد فردی و چه جمعی می‌باشد و ذکر این نکته نیز لازم است که موارد نفوذ علاوه بر حقوق مدنی و سیاسی در بردارنده حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین حقوق فردی و اجتماعی هستند. نهادهای بین‌المللی گاهی اوقات از یافته‌های دیگر رژیم‌های حقوقی مثل حقوق بین‌الملل بشر دوستانه برای تقویت استدلال حقوقی خود مبنی بر وقوع نفوذ شدید و فاحش حقوق بشر استفاده می‌نمایند که البته این خود موضوعی است که جای بحث بسیار دارد.

مروری بر مثال‌ها بیانگر این مطلب است که برخی نفوذها (مثل شکنجه) ذاتاً نقص‌های شدید هستند. شدت دیگر نفوذها بایستی بر اساس بستر و اوضاع و احوال وقوع مورد بررسی قرار گیرد و از مفاد این بخش در می‌یابیم که نهادهای کارشناس حقوق بشر چندین معیار را به طور ضمنی برای تمایز نقص‌های فاحش حقوق بشر اذعان می‌دارند هر چند که این معیارها به صورت رسمی مورد توافق واقع نشده است ولی خاطر نشان می‌سازند نقص‌های فاحش حقوق بشر را می‌توان بر مبنای، ویژگی حق نفوذ شده طبقه بندی نمود:

- ✓ ابعاد و شدت نفوذ
- ✓ نوع قربانی (آسیب پذیری)
- ✓ تأثیرات به جا مانده از نفوذ

همان طور که گفته شد این عوامل را می‌توان صرفاً به عنوان نمونه‌ای از عوامل در نظر داشت و به عبارتی این گونه پنداشت که این‌ها بایستی به عنوان معیارهای تجویزی مد نظر قرار گیرند.

معیار اول و دوم مستلزم توجه و ملاحظه بیشتری هستند زیرا عواملی هستند که اغلب بر روی تصمیمات که نفوذی را فاحش تلقی کنند موثر می‌باشند هر چند که ممکن است این تصمیمات به علت نقش آفرینی دیگر عوامل مهم تحت تأثیر قرار گیرند. در هر حال مشخص نیست که چه فعل و انفعالی سبب می‌شود که نفوذی صفت فاحش به خود بگیرد زیرا شدت و تأثیر نفوذ نیز اغلب چارچوب‌های خاص هستند.

اگر چه مفهوم نفوذ فاحش عموماً رویکردی برگرفته از حقوق بین‌الملل بشر است اما به دیگر شاخه‌های حقوقی مثل حقوق کیفری نیز مرتبط است و حتی این بحث موضوع کار برخی کمیته‌های صلح و آشتی بوده است. برای مثال کمیته‌های کنیا، لیبیا، آفریقای جنوبی در ارائه تعریف نفوذ فاحش، از عنصر قصد مجرمانه سخن به میان آورده‌اند. شبیه همین موضوع دادگاه آمریکایی حقوق بشر به بحث تشدید مسئولیت دولت را در موارد رسیدگی به شدت نفوذ اشاره داشته است و به نظر از عناصر حقوق کیفری برای مشخص نمودن و تأکید بیشتر در خصوص شدت اشکال سوء استفاده در شکل پذیرفته شده آن بهره برده است.^۱

اگر رویکرد حقوق کیفری پذیرفته شود، شدت با دو عنصر مادی و معنوی سنجیده خواهد شد. عنصر معنوی که قصد و انگیزه و علم و پیش بینی پذیری جرم و عنصر مادی که اموال و منافع تحت حمایت قانون از قبیل حقوق تن، اشخاص و اموال را شامل می‌شوند. همان طور که پیش از این اشاره شد حقوق بین‌الملل بشر تفاوت ساختاری با حقوق بین-الملل کیفری دارد و علی رغم این اختلافات ساختاری، حقوق کیفری می‌تواند در ارائه تعریفی از نفوذ فاحش حقوق بشر کارگشا باشد و حتی برخی نهادهای بین‌المللی، گاه نفوذ فاحش حقوق بشر را با ممنوعیت‌های موجود در اساسنامه رم تلفیق نموده‌اند و اگر چه مفهوم نفوذ فاحش در موارد مختلف دارای وحدت نیست ولی اکثر نظرات در برخی رویه‌ها دارای همگرایی در این مورد بوده‌اند.

کنوانسیون شورای اروپا در مورد جبران خسارت ناشی از جرایم خشونت آمیز

1 La Cantuta v. Peru, IACtHR judgment, 29 November 2006, para. 156.

براساس ماده 3 کنوانسیون اروپایی خسارت زدایی از قربانیان جرایم خشونت آمیز، جبران خسارت هم شامل تبعه دولت عضو خواهد بود و هم شامل تبعه دولت عضو شورای اروپا که در قلمرو دولت محل وقوع جرم اقامت دائم دارند. در این ماده آمد است: دولتی که جرم در قلمرو آن رخ داده است باید غرامت را به اشخاص ذیل پرداخت نماید:

الف (به تبعه دولت عضو کنوانسیون؛

ب (به تبعه دولتهای عضو شورای اروپا که در قلمرو دولت محل وقوع جرم اقامت دائم دارند.

موارد خسارت های قابل پرداخت

در ماده 4 کنوانسیون اروپایی خسارت زدایی از قربانیان جرایم خشونت آمیز، مواردی از جبران خسارت را بر شمرده است، ولی به نظر می رسد به دلیل واژه «دست کم»، در این ماده، موارد جبران خسارت غیر حضوری است. در این ماده آمده است: پرداخت غرامت مطابق پرونده مورد نظر، دست کم شامل موارد ذیل خواهد بود:

- خسارت از دست دادن در آمد
- هزینه های پزشکی و بیمارستان و مراسم کفن
- نفقه و مخارج زندگی بستگان (تحت سرپرست)، (24:consequences 2003)

طرق جبران خسارت

بیمه

یکی از راه های جبران خسارت قربانیان جرایم، از طریق صنعت بیمه است. حوادث تروریستی در اغلب موارد، خسارت های جانی و مالی زیادی در پی دارد. علاوه بر جبران خسارت از طریق دولت، در برخی کشورها مانند آمریکا که در معرض حملات تروریستی هستند، بخشی از این خسارت ها از طریق بیمه پرداخت می شود.

برای مثال یازدهم سپتامبر آمریکا، این خسارت از سی تا صد میلیارد دلار برآورد گردید که بخشی از این خسارت ها از طریق بیمه تأمین شده است. در آمریکا بر اساس قانون خاصی که برای جبران خسارت از طریق بیمه حوادث تروریستی مقرر شده است، برای این قبیل حوادث، مقررات بیمه به صورت ویژه اعمال می شود. جبران خسارت از طریق بیمه اگر چه برای تسریع در ترمیم و جبران خسارت قربانی جرم به نمایندگی از بزهکاران، منافی دارد، اما چنان که برخی حقوق دانان نگاشته اند، این نوع حمایت های جایگزین، نباید به گونه ای باشد که موجب سوء استفاده بزهکاران و در نهایت افزایش بزهکاری شود، بلکه در هر موردی که دولت یا صندوق های خیریه عهده دار این مهم می شوند، در واقع به نیابت از بزهکار عمل کرده و در صورت دسترسی به مجرم و یا داشتن قدرت پرداخت، خود در مقابل دولت یا صندوق های یاد شده ضامن خواهند بود. در نتیجه همچنان بزهکار مسئول اصلی پرداخت ضرر و زیان، تلقی شده و این شیوه مانع سوء استفاده های احتمالی و تجری بزهکار خواهد شد.

موسسات خیریه

جبران خسارت از طریق موسسات خیریه یکی دیگر از راه های ترمیم خسارت های قربانیان جرایم است، که البته در خصوص جرایم تروریستی با توجه به اینکه مرتکبان نوعاً از انگیزه های سیاسی برخوردارند، ممکن است جبران خسارت از طریق موسسات خیریه غیر دولتی، به صورت غیر مستقیم به نوعی محکومیت اعمال تروریستی نزد افکار عمومی تلقی شده و از این جهت می تواند در بازدارندگی و عدم تکرار این حوادث تأثیر مثبتی داشته باشد. افزون بر این، به نوعی اظهار همدردی عمومی با قربانیان حادثه به شمار می رود که در تسکین آلام روحی قربانیان نیز تأثیر بیشتری دارد، البته در فرهنگ ایرانی که بر مناعت طبع استوار است در مواردی که این جبران خسارت به صورت اعطای صدقه تلقی شود و نه اعلام همدردی، ممکن است تأثیر منفی در قربانیان این حوادث داشته باشد. در ماده 13 «اعلامیه اصول بنیادی عدالت برای بزه دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت» مصوب مجمع عمومی سازمان ملل در 29 نوامبر 1985، «تشکیل، تقویت و گسترش صندوق های ملی برای پرداخت غرامت به بزه دیده گان»، مورد تشویق و تأکید واقع شده است.

کمک های دولتی

پرداخت غرامت توسط دولت قبل از قرن بیستم در حقوق کیفری جایگاه چندانی نداشت. اما با درک این واقعیت که بیشتر بزهکاران قادر به جبران خسارت بزه دیدگان نیستند، جانشین ساختن دولت به منزله پاسخگویی و پرداخت غرامت به بزه دیدگان جرم های خشونت بار مطرح شد، با توجه به مسئله دولت رفاه یک نظام دولتی باید خدمات مورد نیاز مردم را فراهم کند، مار گری فرای این الگو را به اصل بیمه ملی پیوند داد که بر اساس آن، به جای اینکه بزه دیدگان نگویند بخت در جرایم خشونت بار، خطر ناشی از این جرایم را متحمل شود، باید ساز و کاری فراهم شود تا از طریق گستراندن بار خطرپذیری در میان شمار گسترده ای از مردم، جامعه به جای بزه دیده « مشارکت در خطر » را داشته باشد (2006 kirgis: 43) همچنین با توجه به نظریه خانم دلماس مارتی: جامعه، که نمایندگی آن را دولت بر عهده دارد، دارای مسئولیت است، خواه این مسئولیت بر اساس قرارداد) تخطی از تعهد صریح حمایت شهروند (خواه بر اساس شبه جرم خطا) تخطی از تعهد مربوط به تضمین عاقلانه حمایت شهروند یا تئوری خطر باشد (جامعه همانند یک شرکت تصور می شود که افراد ذی نفع آن یعنی شهروندان خطرات لاینفک آن را تحمل می کنند) مبانی اساسی حمایت از طریق مقررات دولتی برای جبران خسارت و کمک به قربانیان جرایم خشونت بار و قربانیان تروریسم، عبارت است از نیاز به اظهار همبستگی اجتماعی و نیز جبران خسارت بابت خطری است که دولت توان جلوگیری از ایجاد خسارت و جراحت قربانیان را نداشت. (فیلیزولا پنه، همان: 78)

بحث و نتیجه گیری

یکی از موضوعات مهم و پراهمیت حقوق بین الملل در دوران معاصر مسئولیت بین المللی دولت است؛ زیرا که این موضوع رابطه نزدیکی با دیگر حوزه های حقوق بین الملل بویژه مبحث صلح و امنیت بین المللی دارد. بنابراین تبیین دقیق مسئولیت بین المللی دولت و ملزم بودن به آن، موجب توسعه ضمانت اجرای حقوق بین الملل است و بر مسئولیت بین المللی دولت آثاری مفید و ارزشمند مترتب است؛ لزوم جبران خسارت مادی و حتی در مواردی معنوی از زیان دیده نمونه بارز چنین آثاری است. توسعه این نهاد حقوقی سبب تضمین منافع قدرت های کوچک در مقابل قدرت های بزرگ است. حقوق بین الملل کلاسیک بیشتر منافع دولت ها از جمله دولت های بزرگ را تأمین می کرد. در حقوق بین الملل معاصر به منظور جبران خسارت از زیان دیدگان، مسئولیت دولت را وارد عرصه حقوق بین الملل نموده و آن را توسعه دهد.

مطالعات در خصوص نرخ بزهکاری زنان و مردان به دو نکته توجه دارد: اولاً بزهکاری سیاه یا پنهان در نزد زنان بسیار است. زنان همان اندازه که به جرایم خشن بی علاقه اند، به ارتکاب جرم در خفا علاقه دارند و بسیاری از جرایم مخفی آن ها نظیر جرایم جنسی یا سرقت از فروشگاه ها کشف نمی شود. ثانیاً برخورد سیستم عدالت کیفری با زنان متهم معمولاً با انعطاف صورت می گیرد این پژوهش نشان می دهد قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه به طور مفصل به موضوع پرداخت غرامت به بزه دیدگان جرایم پرداخته؛ و به شرایط شکلی و ماهوی جبران خسارت، نحوه پرداخت و منابع جبران خسارت بزه دیدگان جرایم اشاره کرده است. در نظام حقوقی انگلستان، به موجب طرح جبران صدمه های کیفری، مرجع جبران صدمات کیفری به عنوان مجری طرح پیش بینی شده و متشکل از اعضای است که به عنوان «مأموران بررسی درخواستها» یاد می شوند و زیر نظر وزارت کشور کار رسیدگی به درخواستهای جبران دولتی خسارت، احراز شرایط شایستگی متقاضیان و تصمیم گیری در مورد میزان خسارت و مبلغ قابل پرداخت و صدور حکم به جبران دولتی خسارت را انجام می دهند.

جبران خسارت یکی از مهم ترین جنبه های حمایت از قربانیان به شمار می رود. جبران خسارت قربانیان تروریسم می تواند از طرق مختلفی صورت گیرد که رایج ترین آنها جبران خسارت از طریق کمک های دولتی، و نیز جبران خسارت از طریق بیمه های خصوصی است. محدوده جبران خسارت از سوی دولت، در برخی کشورها محدود به جبران خسارت قربانیان است که در نتیجه عملیات تروریستی داخل قلمرو سرزمینی آن کشور، آسیب دیده باشند، نه خارج از قلمرو سرزمینی. در حقوق برخی کشورها ردیف بودجه خاصی برای جبران خسارت این قربانیان پیش بینی شده و حمایت از قربانیان تروریسم در مرحله دادرسی جنبه های مختلفی مانند: تفهیم حقوق قربانیان تروریسم، اعطای تسهیلات و تضمین های لازم برای طرح دعوا، توجه به حقوق

بزه دیدگان در مرحله دادرسی، مشارکت در حمایت از بزه دیدگان، پیشگیری از بزه دیدگی مجدد، ایجاد احساس امنیت در قربانیان، اقدامات موجب تشفی خاطر» اشاره دارد.

در حقوق ایران رسیدگی به جرایم تروریستی در صلاحیت دادگاه های انقلاب است. در خصوص صلاحیت دادگاه های انقلاب برای رسیدگی به جرایم تروریستی، چنین آمده است: مقابله با اشرار، اگر از مصادیق جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و محاربه با افساد فی الأرض و یا اقدام مسلحانه و ترور و تخریب موسسات به منظور مقابله نظام نباشد در صلاحیت دادگاه های انقلاب نخواهد بود.

در خصوص مسئولیت دولتها برای اقدامات گروه های تروریستی رویه واحدی وجود ندارد و عملکرد دولتها بیشتر متأثر از رویکرد سیاسی آنهاست. دولتهای امروزی شیوه توسل به زور را تغییر داده اند. بر اساس معیارهای موجود نمی توان بر این دولتها مسئولیتی را بار نمود و دولتهای قربانی برای حفظ امنیت جان شهروندان و تمامیت اراضی خود بهره های غیرمشرع، مانند اقدامات تلافی جویانه، دست میزنند و آن را دفاع مشروع می نامند. برخی از دولتها نیز تروریسم و مبارزه با آن را بهانه ای کرده اند تا با توسل به آن، تعهداتی را که به موجب حقوق بشر و بشردوستانه بر عهده دارند، کنار بزنند و همواره تهدید تروریستی را توجیهی برای نقض این حقوق شهروندان قرار دهند.

با توجه به پیچیده تر شدن شکل جدید تروریسم، در سطح بین المللی گام های جدی برای مقابله با تروریسم برداشته شده است. دولت ها برای رعایت تعهدات خود در خصوص مقابله با تروریسم باید به حقوق بین المللی توأم با دقت بیشتری توجه داشته باشند. در واقع اقدامات دولت ها برای مبارزه با تروریسم در سطح ملی و بین المللی تنها در صورتی موثر خواهد بود که کاملاً نسبت به استانداردهای حقوق بشر بین الملل و قواعد حقوقی، توجه شود. امروزه مبارزه با تروریسم در قالب کنوانسیون های بین المللی روند جدی تری به خود گرفته است که در این میان، سازمان ملل با توجه به گستردگی و نفور جهانی می تواند نقش مهمی ایفا نماید. در حال حاضر علاوه بر اینکه طی کنوانسیون های گوناگون، اعمال خاص تروریستی منع شده و کشورهای عضو سازمان ملل متعهد شدند تا پیش نویس جامعی از کنوانسیون بر ضد تروریسم تنظیم کنند.

در این تحقیق با بررسی رویکرد نهادهای قضایی منطقه ای، نهادهای سیاسی و کارشناسی سازمان ملل متحد، کمیته های حقیقت یاب و نهادهای رسیدگی کننده داخلی در رابطه با نقض فاحش حقوق بشر، زمینه های مشترکی مشاهده می شود: کمیسیون و دادگاه آفریقایی حقوق بشر و خلق، احکام و آرا متعددی در خصوص نقض فاحش حقوق بشر صادر کرده و در متون خود عباراتی نظیر نقض شدید، جدی، بزرگ و فاحش را برای بیان شدت نقض به جای یکدیگر بکار برده اند. نهادهای قضایی اروپایی بیشتر بررسی بر روی نقض های جدی حقوق افراد را بررسی کرده و دارای رویکردی متفاوت در زمینه چگونگی دادرسی است که رعایت نکردن اصول دادرسی علاوه بر عدم رعایت حقوق ماهوی، نقض شدید محسوب می شود. نظام میان آمریکایی اخیراً به بررسی الگوهای ساختاری نقض همانند نقض فاحش در نتیجه و یا به سبب محرومیت از حقوق اجتماعی و همچنین نابرابری پرداخته است. در عین حال رویه نظام ملل متحد در قبال نقض فاحش حقوق بشر به اقدامات شورای امنیت، سیستم گزارش دهی سالانه در خصوص حقوق بشر، نهادهای وابسته به سازمان ملل نظیر شورای حقوق بشر، کمیته حقیقت یاب و همچنین کمیته های صلح و آشتی ملی بستگی دارد.

گرچه اصل جبران دولتی خسارت، مباحث متعددی را همچون اصول حاکم، شرایط، آیین دادرسی و ... در بردارد و با توجه به اینکه این اصل در ظاهر خلاف اصل شخصی بودن مسئولیت است، سؤال اساسی این است که چه نیرویی دولت را در قبال خسارت بزه دیده موظف و یا احیاناً مسئول نشان می دهد. چه توجیهی وجود دارد که دولت مسئول جبران خسارتی باشد که از ناحیه دیگری - بزهکار - وارد شده است؟ این امر به خصوص با توجه به چالشهای فراروی این اصل بیشتر روشن می شود. بدیهی است جبران دولتی خسارت ممکن است به امور زیر بینجامد: فرار بزهکار از پرداخت خسارت به بهانه اعسار؛ جدیت نداشتن بزه دیده در اقامه دعوی علیه بزهکار و درخواست تعقیب وی؛ کمرنگ شدن نقش پیشگیرانه مسئولیت مدنی بزهکار؛ جدیت نداشتن بزه دیده در دفاع از خویش؛ رواج خودزنی و خود بزه دیدگی؛ تحمیل هزینه سرسام آور بر بودجه عمومی و بیت المال و تشویق بزه دیدگان به اغراق گویی و بزرگ نمایی پدیده مجرمانه صورت گرفته. علاوه بر این، خسارت دیدگان جامعه به بزه دیدگان منحصر نمی شوند و

دولت در این میان اگر خواسته باشد به جبران خسارت همگان بپردازد، خزانه عمومی تهی می‌شود و اگر خواسته باشد تنها خسارت بزه‌دیدگان را مورد توجه قرار دهد، آیا چنین امری ترجیح بلامرجح نیست (دون پیتز، ۲۰۰۲).

منابع

۱. اشتراوس لئو و کرایسی جوزف، نقد نظریه های دولت جدید، برگردان احمد تدین، تهران: انتشارات کویر، چاپ اول، ۱۳۷۳، ص ۲۶۲
۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۸، ص ۶۴۲
۳. رایجیان اصلی، مهرداد؛ پیشین، ص ۱۱۴.
۴. زکی حسین زیدان، زکی (۲۰۰۴)، حق المجنی علیه فی التعویض عن ضرر النفس، اسکندریه، دار الفكر الجامعی، چاپ اول، ص ۱۹۲.
۵. ژینا لپز و فیلیزولا؛ پیشین، ص ۷۶
۶. صالحی ذهابی، جمال، الماسی، نجادعلی، (راهنما)، قانون حاکم بر مسئولیت مدنی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه تهران، ص ۱۵
۷. کاتوزیان، ناصر، الزام های خارج از قرارداد، مسئولیت مدنی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هشتم، ۱۳۸۷، ص ۳۴
۸. گرجی، علی اکبر، مبانی حقوق عمومی، تهران: انتشارات جنگل، چاپ دوم، ۱۳۸۹، ص ۱۰
۹. گسن، ریموند (۱۳۷۰)، مقدمه ای بر جرم شناسی، ترجمه مهدی کی‌نیا، ناشر مترجم، اول. صص ۴۶-۴۵.
۱۰. مستقیمی، بهرام؛ طارم سری مسعود، مسئولیت بین المللی دولت با توجه به تجاوز عراق به ایران (زیر نظر جمشید ممتاز) انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، چ اول سال ۱۳۷۷، ص ۱۲۰
۱۱. معظمی، منبع پیشین، ص ۵۳۳
۱۲. نجفی، منبع پیشین، ص ۱۲۲
۱۳. وینسنت اندرو، نظریه های دولت، برگردان حسین بشیریه، تهران: نشر نی، چاپ نخست، ۱۳۷۱، ص ۱۷
14. Case of the **Constitutional Tribunal (Camba Campos et al.) v. Ecuador**, IACtHR Judgment, 28 August 2013.
15. **Centre for Minority Rights Development v. Kenya**, ACmHPR Decision, 2009
16. **Democratic Republic of the Congo v. Uganda**, ICJ Judgment, 19 December 2005, para. 207
17. Dr. Jo Goodey: Compensating Victims of Violent Crime in the European Union with a Special Focus on Victims of Terrorism; Crime Programme, United Nations, Vienna; Discussion paper; May 2003, p. 278.
18. Dunn, peter; 2002 victim support in the UK - Victim support services in detail, 123 Rd international senior seminar visiting experts papers ,105.
19. **El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia**, ECtHR Judgment, 13 December 2012.
20. George A. Bermann, Étienne Picard: Introduction to French law; Kluwer Law International, April 2008, p.108
21. Greer, D: Compensating Crime Victims: A European Survey, Freiburg, 1996, p. 142.
22. Hans Jörg Albrecht & Michael Kilchling: Victims of Terrorism Policies: Should Victims of Terrorism be Treated Differently? European Journal of Criminal Policy, March 2007, p. 107.
23. http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_documents_en.htm?countrySession=2&
24. **La Cantuta v. Peru**, IACtHR iudgment, 29 November 2006, para. 156.
25. Martine Remond- Gouilloud; Insurance, liability and compensation. Journal of Marine Policy, Volume 14, Issue 3, May 1990, pp. 236-242
26. The specific regime for the victims of road traffic accidents; British Institute of International and Comparative Law (BIICL), April, 2002.
27. THE the High-Level Fact- Finding Mission report to Beit Hanoun, 18 June 2007.

28. UNSC Resolution 2000 of 27 July 2011/ UNSC Resolution 2062 (2012).
29. W. Jason Fisher: Militant Terrorism in Europe: Are France & The United Kingdom Legally Prepared for The Challenge? Washington University Global Studies Law Review, Vol. 6: 255, 2007, p. 283.
30. **World Organization against Torture v. Zaire**, ACmHPR decision, 1996.